

Economisch-Statistische Berichten

Mededinging en bewapening in de
Verenigde Staten

★

Drs. H. Schelhaas
Crisis in de zuivel
Een analyse

★

Drs. M. van der Velden
De Vrijhandelszone en
overzeese gebieden

★

Dr. N. Franken
De Amerikaanse handelspolitiek in 1958

★

Drs. J. C. Bottema en Drs. A. G. ter Hennepe
De Nederlandse industrie
in het vierde kwartaal van 1957

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

43e JAARGANG

No. 2121

WOENSDAG 26 FEBRUARI 1958

Wij belasten ons met het bewaren en administreren van Uw effectenbezit, in welk geval wij adviseren bij emissies en o.a. zorgen voor het knippen en verzilveren van coupons en dividendbewijzen, het nazien van uitlotingen, en het incasseren van aflosbare obligaties.

Nederlandsche Handel-Maatschappij, N.V.

Hoofdkantoor: Amsterdam, Vijzelstraat 32
95 kantoren in Nederland

vacatures

Het Centraal Bureau van de Vereniging van Directeuren
van Electriciteitsbedrijven in Nederland

en de

N. V. tot Keuring van Electrotechnische Materialen
te Arnhem,

zoeken als assistent voor de directie, in het bijzonder
voor secretariaatswerk, een

JURIST of ECONOOM

Leeftijd bij voorkeur tussen 30 en 40 jaar; positie biedt
behoorlijke mogelijkheden voor toekomstige ontwikkeling.
Brieven onder letter S, met volledige levensbeschrijving,
te richten aan de directie, Utrechtseweg 310 te Arnhem.

Behoeft Uw staf uitbreiding?

Verzuimt dan niet E.-S.B. voor Uw oproep
in te schakelen. E.-S.B. biedt U een grote
trekzekerheid, óók bij aspirant-leidinggevende
functionarissen in de commerciële, admini-
stratieve of aanverwante sectoren.

Advertentie-afd. — Postbus 42 — Schiedam

R. Mees & Zoonen
Bankiers en
Assurantie-makelaars

Rotterdam

Amsterdam · 's-Gravenhage
Delft · Schiedam · Vlaardingen
Alblasserdam

*verlenen gaarne hun
goede diensten, o.m.
bij het*

*kiezen van beleggingen
sluiten van auto-, w.a.,
fraude- en berovings-
verzekeringen*

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-W.
Telefoon redactie: K 1800-52939. Administratie: K 1800-
38040. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam. Banque de Com-
merce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening
260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steen-
weg 357, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-W.

Abonnementprijs: franco per post, voor Nederland en de
Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen
f. 31,— per jaar. (België en Luxemburg B. fr. 400).
Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts
worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar.

Losse nummers 75 ct.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor
Westzeedijk, Rotterdam-W.

Advertenties. Alle correspondentie betreffende advertenties
te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij
H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon
69300, toestel 1 of 3).

Advertentie-tarief f. 0,30 per mm. Contract-tarieven op aan-
vraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten”
f. 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt
zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van
redenen te weigeren.

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; L. M. Koyck; H.W. Lambers;
J. Tinbergen; F. de Vries; J. R. Zuidema. Redacteur-Secretaris: A. de Wit.
Adjunct Redacteur-Secretaris: J. H. Zoon.
COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens
de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. Vlerick.

Mededinging en bewapening in de Verenigde Staten

„The most critical question facing the United States today is how it can regain undisputed technical leadership and weapons superiority”. Deze woorden, waarmee J. Sterling Livingston een artikel in „Harvard Business Review”¹⁾ aanvangt typeren vermoedelijk zeer wel de in Amerika heersende stemming aan het begin van het door de Sowjet-Unie ingeluide kunstmaantijdperk. Ondanks het feit, dat de uitgaven voor research en ontwikkeling ten behoeve van de nationale veiligheid in dollars gemeten tweemaal zo hoog — en uitgedrukt in procenten van het bruto-nationaal produkt ongeveer even hoog — zijn als in het recordjaar van de tweede wereldoorlog en 35 à 40 pCt. van alle natuurkundigen en ingenieurs die zich met research bezig houden, uitsluitend aan militaire projecten werken, hebben de Verenigde Staten hun leidende positie op technologisch en bewapeningsgebied verloren. In betrekkelijk korte tijd heeft de Sowjet-Unie nl. haar achterstand ten opzichte van de Verenigde Staten in een voorsprong weten om te zetten.

Genoemd auteur houdt zich — uitvoeriger dan wij hier kunnen weergeven — bezig met de vraag waaraan deze voor de Verenigde Staten zo ongunstige ontwikkeling moet worden toegeschreven. Hij meent, dat de rivaliteit tussen diverse militaire onderdelen, de onvoldoende wetenschappelijke leiding, de ontoereikende middelen ten behoeve van research en het tekort aan natuurwetenschappelijk personeel — alle factoren waaraan sedert het lanceren van de eerste Spoetnik veel aandacht is geschonken — wel hun bijdrage in ongunstige zin hebben geleverd, maar toch niet in de eerste plaats voor de achterstand verantwoordelijk mogen worden gesteld. Deze zou nl. veroorzaakt zijn „both by the chronic failure of the military services to give adequate emphasis to the long range development of radically new weapons and to the growing inability of the weapons procurement process to take advantage of the strength of private initiative”.

Beslissingen die tien jaren geleden werden genomen, zijn, aldus Livingston, verantwoordelijk voor het thans verloren leiderschap; de beslissingen van thans zullen bepalend zijn voor Amerika's positie over tien jaren. Het is zaak zich toe te leggen op het ontwerpen van volkomen nieuwe wapenen. Planning op lange termijn is echter in strijd met het zeer

¹⁾ „Decision Making in Weapons Development”, „Harvard Business Review”, januari/februari 1958.

begrijpelijke streven van militairen naar maximale paraatheid. Ook in het Congres wil men trouwens gaarne onmiddellijke resultaten van de researchuitgaven zien. Livingston stelt o.a. voor de verantwoordelijkheid voor de wapenontwikkeling over te dragen van het Departement van Defensie naar een civiel lichaam, overeenkomend met het in de oorlog gecreëerde „Office of Scientific Research and Development”. Dit orgaan zou het onderzoek, de ontwikkeling en de produktie van prototypen geheel voor zijn verantwoording moeten nemen. Eerst in een later stadium dienen de militaire autoriteiten eraan te pas komen.

Het ontwerpen en de ontwikkeling van wapenen geschiedt in de Verenigde Staten door particuliere ondernemingen, die daarvoor zijn gecontracteerd. Livingston meent, dat de winstmarges dezer ondernemingen te laag zijn om de inschakeling van goede krachten op natuurkundig en technisch gebied te stimuleren en vreest, dat mede hierdoor de beste talenten zullen worden benut ten behoeve van de consumptiegoederen- in plaats van voor de wapensector. Ook heeft hij ernstige bezwaren tegen een winstopslag als vast percentage van de kosten. Hierdoor immers zullen de ondernemingen, die de hoogste kosten kunnen verantwoorden, ook de grootste winsten maken. Het thans toegepaste winstopslagstelsel is dan ook voor de ondernemingen zeker geen stimulans voor de aanschaf van moderne, kostenbesparende apparatuur.

De Overheid is er ter compensatie van deze geringe investeringslust der ondernemers o.a. toe overgegaan hun van een deel der benodigde machines te voorzien. Dit heeft volgens Livingston geleid tot een door kostenoverwegingen ingegeven streven defensie-opdrachten te plaatsen bij die ondernemingen, welke over de, mede door de Overheid betaalde, benodigde apparatuur beschikken. Hierdoor wordt de vrije mededinging op het gebied van wapenresearch geweld aangedaan. Livingston acht het gewenst dat de Overheid een einde maakt aan het leveren van apparatuur aan contractanten, opdat zij geheel vrij zal zijn haar contracten te sluiten met de ondernemingen, die de beste ontwerpen maken. De ondernemingen van hun kant zullen bereid moeten zijn investeringen te doen. Alleen dan zal bij het plaatsen van defensie-opdrachten kunnen worden geprofiteerd van de voordelen van het „private enterprise system”, dat volgens Livingstons kennelijk rotsvaste overtuiging „is greatly superior to the Soviet system”.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Mededinging en bewapening in de Verenigde Staten	163	Aantekening:	
Crisis in de zuivel; een analyse, door Drs. H. Schelhaas	164	Een gestagneerde expansie, door Drs. G. de Bruyn	178
De Vrijhandelszone en overzeese gebieden, door Drs. M. van der Velden	168	Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. M. P. Gans	179
De Amerikaanse handelspolitiek in 1958, door Dr. N. Franken	172	Notities:	
De Nederlandse industrie in het vierde kwartaal van 1957, door Drs. J. C. Bottema en Drs. A. G. ter Hennepe	175	Hoeveel Engelsen roken	170
		Recente publikaties	180

De crisis in de Nederlandse zuivelindustrie heeft twee oorzaken; de sterke kostprijsstijging en de niet bevredigende ontwikkeling van de afzet. Vooral de eerste oorzaak heeft tot de huidige moeilijkheden bijgedragen. Op het gebied van de afzet waren naast twee negatieve factoren, t.w. de stijgende melkproductie en de afnemende waardering voor het melkvet, ook enige positieve factoren werkzaam, met name een niet onaanzienlijke bevolkingsgroei, een stijgende vraag naar zuivelprodukten, vooral veroorzaakt door de toegenomen welvaart, en vergrote afzetkansen in de niet-Europese gebieden. Tot midden 1957 waren deze gunstige factoren in staat de negatieve factoren te compenseren, waarbij zelfs nog ruimte was voor een bescheiden opbrengststijging. De moeilijkheden van de laatste maanden moeten worden toegeschreven aan enige bijzondere en grotendeels tijdelijke factoren. De ontwikkeling van de productie van kunstcondens — in de Philipijnen — geeft echter aanleiding tot ongerustheid.

Sinds enige tijd is het ook tot de brede massa van het publiek doorgedrongen, dat de positie van de Nederlandse zuivelindustrie niet bepaald rooskleurig is. Niet alleen is een ieder in staat geweest van de moeilijkheden mee te profiteren door de aankoop van pakjes goedkope koelhuisboter, ook in de pers wordt aan de zuivelproblemen steeds meer aandacht besteed. Soms fungeren de problemen van de zuivelindustrie zelfs als hot-news voor de ochtendbladen. De zuivel, bepaald niet verwend met een goede verzorging van de public-relations, staat plotseling midden in de belangstelling.

De feiten liegen er trouwens niet om. Voor het jaar 1956/57 is het tekort, dat uit de staatskas moet worden bijgepast, een f. 220 mln. De kostprijs in het seizoen, dat loopt van november 1956—november 1957, was gemiddeld 28,4 ct. per kg, de gemiddelde opbrengst 24,49 ct. Bij een nadere analyse van deze opbrengst blijkt de situatie nog ernstiger te zijn. De consumptiemelk heeft voor de veehouderij in principe 30,1 ct. moeten opbrengen (nl. de kostprijs van 28,4 ct. plus een bedrag, bedoeld als vergoeding voor de arbeid van de boer als ondernemer), zodat voor de resterende melk, de zgn. industriemelk, een opbrengst resteert van ca. 21,7 ct. Dit is 6,7 ct. beneden de kostprijs.

Het uitzicht voor dit jaar is nog minder rooskleurig. Tegenover een kostprijsstijging van ca. 1 ct. per kg zal wellicht een niet onbelangrijke daling van de opbrengsten staan. Zo was begin 1957 de kaasprijs op de Leeuwarder-beurs f. 2,30 tot f. 2,40 per kg voor volvette kaas, terwijl de prijs begin van dit jaar schommelde tussen f. 1,90 en f. 2 per kg. Van de twee oorzaken van de crisis in de zuivelindustrie, nl. de sterke kostprijsstijging en een niet bevredigende ontwikkeling van de afzet, heeft de eerstgenoemde oorzaak het meest tot de huidige moeilijkheden bijgedragen. Van ernstige afzetmoeilijkheden is eigenlijk eerst de laatste maanden sprake. Hoe de ontwikkeling van kosten en opbrengsten de laatste zeven jaar is geweest, is weergegeven in onderstaande tabel.

Uit deze tabel is een zeer sterke kostprijsstijging af te lezen, waartegen slechts een matige stijging der totale opbrengst stond. De stijging van de opbrengst moet echter voor een belangrijk deel op rekening geschreven worden

Crisis in de zuivel

Een analyse

van de consumptiemelk, waarvan de prijs de kostprijs automatisch volgt.

TABEL 1.

Ontwikkeling van kosten en opbrengsten a)

	kostprijs per kg b)	opbrengst per kg (inclusief cons. melk)	geschatte opbrengst industriemelk (excl. cons. melk)
1951.....	17,50	19,03	19,80
1952.....	20,—	22,03	23,05
1953.....	20,—	20,80	20,20
1954.....	21,46	21,32	20,20
1955.....	22,—	22,595	21,40
1956.....	23,—	22,585	20,90
1957.....	28,4	24,49	21,70

a) Voor de jaren 1951, 1952 en 1953 per kg melk à 3,5 pCt. vet. Daarna voor melk met 3,7 pCt. vet.

b) Als kostprijs is gehanteerd de door de Overheid vastgestelde garantieprijs.

De kostprijs van de melk.

Bij de behandeling van de kostprijs zullen wij ons beperken tot enige kanttekeningen. De eerste is, dat de stijging van de kostprijs wat geflatteerd is. In de loop der jaren zijn de uitgangspunten voor de kostprijsberekening gewijzigd. Echter, ook op basis van de uitgangspunten van 1951 zou er op dit ogenblik zeker een kostprijs resulteren van 26,5 tot 27 cent. De tweede opmerking is van geheel andere aard. De ernst van de huidige situatie wordt nl. slechts ten dele weergegeven door het gestegen kostprijscijfer. De stijging van de kostprijs is voornamelijk te wijten aan het ook in de landbouw sterk gestegen loonniveau en de hiermee corresponderende stijging van de kosten van veevoeder. Deze stijging kon niet in voldoende mate opgevangen worden door een toegenomen productiviteit. Toch heeft de veehouderij wel gepoogd door structurele aanpassing het gestegen loonniveau te compenseren. Dit is vooral geschied door besparingen bij de post gehuurde arbeid. Het aantal landarbeiders is dan ook aanzienlijk afgenomen. Op deze wijze kon de kostprijsstijging nog binnen zekere perken worden gehouden. De moeilijkheden zijn hiermede echter verschoven van de economische naar de sociale zijde. Waartoe dit heeft geleid, moge blijken uit de volgende typering van de huidige situatie, ontleend aan een lezing van Ir. W. Pasma¹⁾.

¹⁾ Weergegeven door Ir. J. G. Bakker in „De Nieuwe Veldbode” van 31 januari 1958 onder de titel: „Veehouder en vijfdaagse werkweek”.

(Advertentie)

„Over het algemeen verricht de veehouder volledig de taak van een landarbeider, echter zonder het genot van vrije weekends en vakantie, terwijl ook de avonduren vaak door het bedrijf in beslag worden genomen. Deze veel te zware belasting leidt tot moeheidsverschijnselen, die men in veehouderskringen algemeen kan bespeuren. Ook het culturele peil leidt onder dit harde bestaan. Zeven dagen in de week in alle vroegte opstaan maakt hem weinig geschikt voor verdere ontwikkeling. Een chronisch slaaptkort maakt, dat de veehouder het overzicht over het bedrijf dreigt te verliezen en planloos gaat werken, terwijl een zekere prikkelbaarheid hem vanuit het ressentiment doet handelen. Voor landbouworganisaties is zijn houding te negatief, terwijl hij de tijd, de kennis en de ontwikkeling doorgaans mist, om er constructief in werkzaam te zijn”.

Als afronding van de gegevens over de kostprijsstijging is eigenlijk gewenst een vergelijking van ons sterk gestegen kostenpeil met het kostprijsniveau van onze concurrenten en dat van onze belangrijkste afnemers. Een internationale kostprijsvergelijking is echter een uitermate hachelijke zaak. Bovendien is voor onze concurrentiepositie de kostprijs niet de enige van belang zijnde factor. Een eerste klas kwaliteitsproduct en een actief en kundig verkoopapparaat waren voor ons in het verleden vaak nog sterkere troeven dan een laag kostprijsniveau. Veel gegevens zijn er overigens niet voor een internationale kostprijsvergelijking. Het gemakkelijkst ligt de zaak nog bij Nieuw-Zeeland en Australië. In beide landen wordt nl., evenals in ons land, een kostprijs van melk berekend. De methode van berekenen en ook de uitgangspunten van de berekeningen zijn echter nogal verschillend. De resultaten, waartoe men in deze drie landen komt, zonder dat deze verschillen konden worden geëlimineerd, zijn als volgt:

Nieuw-Zeeland	16,—	ct.	per	kg	melk
Australië	19,—	„	„	„	„
Nederland	28,4	„	„	„	„

De lage kostprijs van Australië en Nieuw-Zeeland, voornamelijk mogelijk gemaakt door de uitzonderlijk gunstige klimatologische verhoudingen, hebben wij tot dusver steeds weten te compenseren door de productie van andersoortige artikelen en bij boter ook door een aanzienlijk betere kwaliteit. Daarnaast konden wij markten opbouwen die voor Australië en Nieuw-Zeeland praktisch onbereikbaar zijn. De condensmarkt in Azië behoort hiertoe. De concurrentie van Australië en Nieuw-Zeeland is eigenlijk alleen storend op de Engelse markt.

Veel gevaarlijker voor ons land is de concurrentie van Denemarken. De voorsprong t.a.v. de kwaliteit en afzetorganisatie is hier belangrijk kleiner, terwijl Denemarken bovendien bezig is, zijn achterstand weg te werken. De concurrentie van Denemarken ontmoeten wij, behalve op de Engelse markt, ook op een aantal andere Europese markten, met name op de Duitse kaasmarkt. Verder nog op een aantal markten buiten Europa. Denemarken bezit geen kostprijsberekeningen van melk, doch de algeme-

ne indruk is, dat Denemarken goedkoper produceert dan ons land ²⁾.

Praktisch onmogelijk wordt een kostprijsvergelijking met onze belangrijkste afnemers. De algemene overtuiging dat wij rationeler en efficiënter produceren dan de boeren in deze landen, is zeer waarschijnlijk wel gerechtvaardigd, en ook nu nog wel juist. Kostprijzen zijn overigens voor deze landen niet bekend. De wel bekende gegevens zijn te onvolledig en te weinig onderling vergelijkbaar, om er verdere conclusies aan te verbinden.

Bovendien is onze positie t.o.v. de kostprijzen van onze concurrenten en belangrijkste afnemers maar van betrekkelijke betekenis. De prijsvorming van zuivelproducten staat onder invloed van zeer veel bijzondere factoren, die geen van alle iets met een al dan niet aanwezig relatief kostprijsvoordeel uit te staan hebben. Het probleem, waar het ten slotte om gaat, is dat de kostprijs veel sneller steeg dan de internationaal te bedingen opbrengst. Daar het binnenlands prijspeil van de zuivelproducten (uitgezonderd voor consumptiemelk) bepaald wordt door de opbrengsten op de exportmarkten, minus de gebruikelijke invoerrechten, liggen ook de binnenlandse prijzen van de zuivelproducten, bijv. die van kaas, ver beneden de kostprijs.

De afzet van zuivelproducten; de stijgende melkproductie.

De problemen bij de afzet mogen in mindere mate dan de kostprijsstijging bijgedragen hebben tot de huidige moeilijkheden, evenwel zijn ze alleszins een nadere analyse waard. De afzet van zuivelproducten wordt op tweeërlei wijze ongunstig beïnvloed, nl. door een sterk toenemende melkproductie in het Westeuropese productie- en afzetgebied, en door een afnemende waardering voor het melkvet.

De problematiek van de al maar toenemende melkproductie in West-Europa is geheel verweven met de structuur van het Europese boerenbedrijf. Dit bedrijf is een typisch gezinsbedrijf en de gemiddelde omvang is klein. Verder zijn nog als kenmerken van dit bedrijf te noemen een overmaat aan arbeid en een achtergebleven technische ontwikkeling. Na de tweede wereldoorlog echter is de Europese boer ontwaakt, hij is zich bewust geworden dat hij mee zal moeten doen aan het proces van modernisering en rationalisatie, wil hij niet hopeloos achterop raken in vergelijking met andere bevolkingsgroepen.

²⁾ Dit zou af te leiden zijn uit de volgende factoren:

1. de Deense landbouw werkt praktisch nog zonder regerings-hulp;
2. hij is in veel grotere mate dan ons land afhankelijk van de slecht renderende boterproductie. De Deense boterproductie is 165.000 ton, die van ons land 76.000 ton;
3. de consumptiemelkprijs ligt in Denemarken op wereldmarktprijsniveau, dit in tegenstelling met ons land, waar hij gebaseerd is op de kostprijs;
4. de opbrengst van de Deense kaas is ca. 30 ct lager dan de opbrengst van onze kaas, althans op de Duitse markt;
5. evenwel wist Denemarken voor het jaar 1956/57 nog een, zij het geringe, rente over het geïnvesteerde kapitaal te bereiken, van 4,2 pCt. of van 2,7 pCt. over de handelswaarde. Voor dit jaar zijn de vooruitzichten echter belangrijk ongunstiger.

De weg, die hij hiertoe moet gaan, is overigens niet moeilijk te vinden. Hij behoeft slechts te kijken naar wat in landen als Nederland en Denemarken bereikt is, om te weten wat hem te doen staat. Bovendien wordt hij op alle mogelijke manieren geholpen en gestimuleerd door de overheid. Deze wendt een hele scala van middelen aan om de modernisering van de landbouw te versnellen. Het gevolg van dit proces is een snel toenemende melkproductie, gemiddeld van ruim 2 pCt. per jaar. Deze toename werd niet verkregen door een grotere melkveestapel, doch praktisch geheel door een opvoering van de produktiviteit van het melkvee.

TABEL 2.

Melkproductie in het Europese produktie- en afzetgebied a)

Jaar	melkproductie (× 1.000 ton)	melkproductie (indexcijfers) (1938=100)	melkveestapel (1938=100)
1938.....	79.646	100	100
1946/50.....	74.600	—	—
1951.....	85.479	107	98,9
1952.....	85.040	107	99
1953.....	90.494	113	100
1954.....	92.727	116	101,6
1955.....	92.387	116	102
1956.....	94.549	119	102
1957 (voorlopig)	95.613	122	—

a) Dit gebied omvat, behalve alle belangrijke Europese landen ook Australië en Nieuw-Zeeland, daar deze landen grotendeels zijn aangewezen op afzet in Europa, vooral in Engeland. De Verenigde Staten zijn niet meegerekend, daar dit land, althans wat de zuivelprodukten betreft, van geringe betekenis is voor de wereldhandel.

Dit rationaliseringsproces is nog lang niet ten einde. Het kan zeker nog tien à vijftien jaar voortgaan met behoud van een produktietoename van 2 à 2,5 pCt. De verschillen in de melkgift per koe zijn nog groot en zijn slechts ten dele terug te voeren op een verschil in bodemvruchtbaarheid, of op een structureel gebonden intensiveringsgraad. Wat op dit gebied bereikt is, maar ook wat hier nog bereikt kan worden, kan blijken uit onderstaande tabel.

TABEL 3.

Produktie per koe (in kg)

	1938	1956
Nederland	3.477	4.015
België	3.162	3.853
Denemarken	3.135	3.536
Zwitserland	2.854	3.170
Engeland	2.530	3.110
Duitsland	2.482	3.039
Zweden	2.390	2.836
Australië	2.100	2.795
Finland	2.938	2.766
Noorwegen	2.585	2.641
Oostenrijk	2.062	2.187
Italië	1.800	2.935
Frankrijk	1.784	1.969

Een typerend symptoom in deze ontwikkeling is, dat de melkproductie in de duurst producerende gebieden, waar veelal het kleine gezinsbedrijf overheerst, veel sneller toeneemt dan in de gebieden met een lage kostprijs, die veelal gekenmerkt worden door de grotere bedrijven die in grotere mate met gehuurde arbeid werken. Zo zien wij in ons land, dat de melkproductie de laatste jaren in de zandgebieden, die landelijk bezien de hoogste kostprijzen hebben, veel sterker stijgt dan in de goedkoop producerende kleiweidegebieden. In Friesland, Groningen en Noord-Holland blijft de melkproductie vrij stabiel of loopt, bijv. het laatste jaar, zelfs terug. In de zandgebieden van Drente en Noord-Brabant daarentegen zagen wij in 1957 produktiestijgingen van 4 à 5 pCt. In internationaal verband is een soortgelijk verschijnsel op te merken tussen

enerzijds Denemarken — het land met grote bedrijven en lage kostprijzen — en anderzijds België, een land dat getypeerd wordt door het kleine gezinsbedrijf en een hoge kostprijs. Daar overigens de arbeid op de kleine gezinsbedrijven niet schaars in economische zin is, en ook anderszins de additionele kosten van de extra melkproductie op deze bedrijven niet groot zijn, kan deze ontwikkeling nationaal economisch alleszins verantwoord zijn.

Een ander opvallend verschijnsel is dat in de traditionele importlanden de melkproductie veel sneller toeheemt dan in de van oudsher exporterende landen. In Denemarken en Zweden ligt de melkproductie zelfs beneden het in 1938 bereikte niveau (in Zweden zelfs 10 pCt.). In landen als België, Engeland en Duitsland, van oudsher voor ons land de belangrijkste drie afzetgebieden, zien wij daarentegen produktiestijgingen van 20 tot 30 pCt. in vergelijking met voor de oorlog. Door deze ontwikkeling werd de positie van de exportlanden, die ook van ons land, veel zwakker. Nederland heeft overigens de hieruit resulterende moeilijkheden weten te compenseren door een veel grotere export naar gebieden buiten Europa. Met name is hier te noemen de ontwikkeling van de condensexport naar Azië en Afrika.

Het melkvetprobleem.

De tweede factor, die het beeld de laatste jaren ongunstig heeft beïnvloed, is eveneens van structurele aard. Het is het reeds oude melkvetprobleem, dat echter nog steeds actueel is en dit ook nog wel geruime tijd zal blijven.

Het melkvetprobleem is ontstaan, toen de margarine de roomboter begon terug te dringen. Het feit, dat de margarine er kwam, behoefde op zichzelf nog geen bedreiging te vormen, voor de roomboter. Roomboter is nooit een volksvoedsel geweest. De boter bleef steeds voor de tafels der beter gesitueerden gereserveerd. De minder bedeelde bevolkingsgroepen kenden de roomboter slechts als delicatessen, voor de zondag of voor bijzondere gelegenheden. De ellende begon pas, toen de roomboter deze plaats begon te verliezen en de margarine ook op de tafels der beter gesitueerden verscheen. De reden hiervoor was, dat de smaak, voedingswaarde en kwaliteit van de margarine veel sneller verbeterden dan die van de roomboter.

De zuivelindustrie heeft op deze uitdaging geen afdoend antwoord kunnen vinden. Een veel duidelijker smaak- en kwaliteitsonderscheid tussen roomboter en margarine was hiervoor vereist. De eerste landen, waar deze ontwikkeling het boterverbruik fataal aantastte, waren Nederland, Noorwegen, Engeland en de Verenigde Staten. Te vrezen is echter, dat in landen als België, Frankrijk en Duitsland, waar de kwaliteit van de margarine lange tijd vrij slecht is geweest en de prijs ervan hoog, het margarineverbruik een zelfde vlucht zal nemen als in de zojuist genoemde landen. Er is de neiging Nederland, Engeland en de Verenigde Staten te beschouwen als landen, die afwaken van de rechte leer. In België en Frankrijk, landen met een verfijnde smaak, zou men de roomboter op haar juiste waarde weten te schatten! Dit is echter een misvatting. Frankrijk en België zijn slechts tijdelijk achtergebleven gebieden, doordat de margarine in deze landen belangrijk minder van kwaliteit was dan bijv. in ons land en in Engeland.

Tenzij de zuivelindustrie alsnog het antwoord vindt op de uitdaging van de margarine, bijv. in een produkt met een veel meer uitgesproken boteraroma, zal het

gestage proces van het terugdringen der roomboter voortgang vinden. In de achter ons liggende jaren is praktisch in elk land een zwakker wordende positie van de roomboter te constateren, hetzij in een teruggang van het verbruik per hoofd van de bevolking, zoals in België, Frankrijk en Zweden, hetzij in de vorm van een dalend prijspeil, zoals in Engeland.

Afzetstimulerende factoren.

Ondanks de zojuist genoemde ongunstige factoren, kon toch het prijspeil van zuivelprodukten van 1951 tot midden 1957 een stijgende tendens vertonen, zij het dan dat deze stijging bescheiden van omvang was. Een vrij goede indicatie van het internationale prijsniveau voor zuivelprodukten is te vinden in de derde kolom van tabel 1, waar de opbrengst van de industriemelk is weergegeven. De reden, waarom de beide sombere tonen, nl. de steeds stijgende melkproduktie en de afnemende waardering van het melkvet, niet het gehele beeld in depressieve zin hebben beheerst, is te vinden in een aantal afzetstimulerende factoren.

In de eerste plaats is te noemen de bevolkingsgroei in het Europese consumptie- en afzetgebied. Deze bedraagt gemiddeld 0,8 pCt. Daar de export naar gebieden buiten Europa zeer gering is, kan gesteld worden dat er van de jaarlijkse produktietoename van 2 pCt. slechts ca. 1,2 pCt. over bleef, waar nog een afzetgebied voor gevonden moest worden.

Als tweede belangrijke factor is te noemen de welvaarts-toename. Deze stimuleerde vooral het kaasverbruik. De laatste vier jaar eiste de gestegen kaasconsumptie jaarlijks zelfs 0,7 pCt. van de totale melkproduktie extra op. De stijgende welvaart stimuleerde ook anderszins het verbruik van zuivelprodukten. Zo nam het verbruik van room- en koffiemelk in bijna alle landen sterk toe. Mede door andere factoren steeg eveneens de vraag naar melkpoeder.

Ten slotte werd de druk op de Europese markt belangrijk verlicht door een toegenomen export naar niet-Europese gebieden. Hier is naast de Nederlandse condens-export naar Azië en Afrika, ook de Italiaanse en Franse kaasexport naar Amerika te noemen.

Het geheel samenvattend, schijnt de conclusie zelfs gerechtvaardigd, dat zonder een melkvetprobleem de Europese markt zonder bezwaar de produktiestijging van 2 pCt. had kunnen absorberen, en daarnaast ook nog ruimte had gelaten voor een niet onbelangrijke prijsstijging.

Situatie van de laatste maanden.

De moeilijkheden van de laatste maanden, met een bijzonder laag prijspeil ook voor een tot dusver sterk produkt als kaas en afzetmoeilijkheden bij de gecondenseerde melk, zijn grotendeels van tijdelijke aard. In de eerste plaats ligt door een samenspel van bijzonder gunstige weersomstandigheden de melkproduktie niet 2 pCt. boven het niveau van vorig jaar, doch zeker 8 à 10 pCt. Landen als België en Duitsland melden zelfs produktiestijgingen van 15 tot 18 pCt.

Het hieruit resulterende aanzienlijk grotere aanbod van zuivelprodukten viel bovendien in een markt waarin de vraagstimulerende factoren tegelijkertijd aan kracht inboetten. Door de stagnerende welvaartstoename in de meeste Europese landen verviel de stimulans voor een groter kaasverbruik, en door een aantal andere factoren

verminderde eveneens de export naar niet-Europese gebieden. De condens-export naar India werd door betalingsbalansmoeilijkheden belangrijk beperkt, terwijl Indonesië, dat ruim 10 pCt. van onze condens-export afnam, een verdere invoer onmogelijk maakte.

Het bijzonder gunstige weer van de afgelopen zomer en herfst is zeer zeker een tijdelijke factor. Hopelijk is dit eveneens het geval met de stagnerende welvaartsontwikkeling. Ten slotte is het te verwachten, dat de Nederlandse condensafzet in staat zal zijn, een compensatie te vinden voor de verminderde afzet naar Indonesië en India.

Een nieuwe dreiging.

Het verhaal van de afzetproblematiek is helaas met het bovenstaande resumé nog niet ten einde. Het probleem: plantaardig vet - melkvet dreigt nl. een vervolg te krijgen bij gecondenseerde melk. In de Philippijnen is men begonnen met de produktie van een kunstcondens uit mager melkpoeder en plantaardig vet. De reeds gereed zijnde of nog in aanbouw zijnde fabrieken zouden dit jaar een produktie kunnen bereiken van 60 à 80.000 ton jaarlijks; terwijl de normale invoer van gecondenseerde melk in de Philippijnen een 70.000 ton bedraagt.

Het gevaarlijke van deze ontwikkeling is te illustreren aan de voordelen, die de produktie en afzet van deze kunstcondens aan de Philippijnen zal bieden. In de eerste plaats wordt een aanmerkelijk goedkoper produkt verkregen. Een blikje geïmporteerde condens kost ca. 35 centavos, een blikje kunstcondens zou daarentegen 25 tot 27 centavos kosten. Van meer belang nog is, dat door de produktie van kunstcondens een deviezenbesparing zal worden bereikt van £ 5,25 per kist. Een derde voordeel is, dat op deze wijze de inlandse landbouw wordt gesteund, die met een overschot aan cocosolie worstelt. Ten slotte is er nog op te wijzen dat een eigen inlandse industrie kan worden opgebouwd. Al deze voordelen zijn voor een zich ontwikkelend land als de Philippijnen van bijzonder grote betekenis.

Hoe de ontwikkeling verder zal zijn, is moeilijk te voorspellen. Het zal echter wel haast zeker een illusie zijn, om er op te rekenen, dat wij onze afzet, dank zij de goede kwaliteit en de aanwezigheid van het melkvet in onze produkten, wel zullen kunnen handhaven. In de gecompliceerde Aziatische verhoudingen zullen deze zaken wellicht niet zwaar wegen. Bovendien staan achter de ontwikkeling in de Philippijnen enige grote Amerikaanse concerns met hun kapitaal en technische kennis. Deze hele ontwikkeling wordt nauwlettend en niet zonder zorg door de Nederlandse zuivelindustrie gevolgd.

Samenvatting.

De huidige problematiek in de Nederlandse zuivelindustrie wordt in de eerste plaats gevormd door de sterk gestegen kostprijs. Deze was door de zuivelafzet in zo korte termijn niet met de opbrengstprijzen bij te houden. De Overheid moest het verschil tussen kosten en opbrengsten bijpassen. Op het gebied van de afzet waren naast de twee negatieve factoren, nl. de stijgende melkproduktie en de afnemende waardering voor het melkvet, ook enige positieve factoren op te merken. Met name zijn te noemen een niet onaanzienlijke bevolkingsgroei, een stijgende vraag naar zuivelprodukten, vooral veroorzaakt door de gestegen welvaart, en toegenomen afzetkansen in de niet-Europese gebieden. Tot midden 1957 waren deze gunstige

De regeringsopvattingen van de landen, die zich in O.E.E.C.-verband beraden over de vorming van een vrijhandelszone, zijn nog niet alle bekend. Het is van belang ernstig te overwegen of een uitbreiding van die Vrijhandelszone met overzeese gebieden aan te bevelen is. Schr. analyseert de Commonwealth-handel, waarin verschuivingen plaatsvinden en stelt, dat de „imperial preferences” aan waarde hebben ingeboet. Hij doet enige suggesties t.a.v. de vorm waarin de overzeese gebieden zich met de vrijhandelszone zouden kunnen associëren. Het grote probleem van deze associatie is, dat het preferentiële systeem van de Commonwealth wordt aangetast. Of de G.A.T.T. met deze wijzigingen akkoord zal gaan, blijft een open vraag. Wat de eventuele kapitaalverstrekking door de Europese vrijhandelszonelanden aan overzeese gebieden betreft, moet worden bedacht, dat lokale middelen en particuliere investeringen een groot deel der totale investeringen uitmaken. Hierdoor zou wellicht geen overmatige bijdrage van de regeringen behoeven te worden gevergd.

De Vrijhandelszone en overzeese gebieden

Op de vele vergaderingen van het Intergouvernementeel Comité op Ministerieel Niveau van de Organisatie voor Europese Economische Samenwerking (O.E.E.S.) te Parijs, met als onderwerp de vorming van een Vrijhandelszone, is het vraagstuk van een eventuele associatie van de overzeese gebieden met de Vrijhandelszone, nl. van die overzeese gebieden, die niet met de Euromarkt geassocieerd zijn, nog niet in behandeling genomen.

Aangezien nog zeer vele moeilijke punten ter behandeling op het programma staan — zoals de landbouw, de harmonisatie van sociale lasten en de fiscale politiek — ligt het niet in de verwachting dat het probleem van de overzeese gebieden en van de „imperial preferences” spoedig aan de beurt zal komen. Hoewel van bepaalde Commonwealth-zijde aan Engeland verzocht werd bij deze besprekingen aanwezig te mogen zijn, lijkt het alsof Engeland niet op deze suggestie is ingegaan en zo voert thans de Engelsman Maudling, voorzitter van het Intergouvernementeel Comité, de vrijhandelszonebesprekingen, uiteraard alleen voor en namens Engeland ¹⁾.

De officiële Engelse regeringsopvatting is nog steeds dat de Commonwealth buiten de Vrijhandelszone gehouden moet worden. Men kan zich niet aan de indruk onttrekken, dat deze opvatting gehuldigd wordt, omdat zij voor Engeland gunstig is. Zou Engeland zich nl. alleen, dus

¹⁾ Op de Economische Commonwealth-conferentie, welke in september gehouden zal worden, zal het vraagstuk van de Vrijhandelszone pas in Commonwealth-verband gezien worden.

(vervolg van blz. 167)

factoren in staat de negatieve factoren te compenseren, waarbij zelfs nog ruimte werd gelaten voor een bescheiden opbrengststijging. De moeilijkheden van de laatste maanden kunnen toegeschreven worden aan enige bijzondere en grotendeels tijdelijke factoren. De ontwikkeling van de produktie van kunstcondens geeft echter aanleiding tot ongerustheid.

De vraag, welke perspectieven er zijn om de ongunstige invloeden het hoofd te bieden, is uitermate belangrijk. Is het vooruitzicht: een blijvend, door de Overheid bij te passen, ongunstig verschil tussen kosten en opbrengsten,

zonder de Commonwealth, bij de Vrijhandelszone aansluiten, dan zou dit land in een wel zeer bevoorrechte positie komen te verkeren. Vanwege de „imperial preferences” kan Engeland zijn grondstoffen goedkoop blijven betrekken uit de Commonwealth, terwijl de Euromarktlanden, gezien het onvoldoende aanbod en de teleurstellende kwaliteit der Franse tropische produkten, op dure invoer uit andere niet-geassocieerde overzeese gebieden aangewezen zullen blijven. De Engelse export naar de Commonwealth zou beschermd blijven door preferentiële invoerrechten, terwijl Engeland dan ook vrij uit de Euromarktlanden zou kunnen invoeren en aldaar ook Engelse produkten vrij ingevoerd zouden kunnen worden.

Dit van twee wallen eten moet tevens zeer aantrekkelijk zijn voor Amerikaanse bedrijven, die zich dan bij voorkeur op Engeland kunnen gaan richten, daar Amerikaanse investeringen aldaar profiteren van preferentiële afzet in de Euromarkt en de Commonwealth-gebieden. Om deze redenen ligt het in de verwachting, dat Engeland zijn troeven pas op het laatste ogenblik bij de onderhandelingen zal uitspelen.

De Britse sectie van de Europese Liga voor Economische Samenwerking (E.L.E.S.) stelde echter enige tijd geleden, dat wanneer een Vrijhandelszone tot stand zou komen, dan ook de overzeese gebieden een optie zouden moeten hebben om op dezelfde basis tot de vrijhandelszone toe te treden als de overzeese gebieden van de Euromarkt tot deze laatste.

zo in de orde van grootte van twee tot driehonderd miljoen gulden, met nog ontevreden boeren op de koop toe? Deze vraag is van uitermate groot belang, maar is tegelijk uiterst moeilijk concreet te beantwoorden. Een antwoord is desalniettemin nodig, wil er sprake kunnen zijn van een vooruitziende en op lange termijn verantwoorde landbouwpolitiek. In een volgend artikel zullen wij ingaan op enige aanbevolen middelen ter verbetering van de positie van de melkveehouderij, en tegelijkertijd een eigen visie trachten te ontwikkelen.

's-Gravenhage.

Drs. H. SCHELHAAS.

De Franse regeringsopvatting is nog niet precies bekend. Het wachten is momenteel op het nieuwe Franse voorstel ten aanzien van de Vrijhandelszone. Maurice Faure, Staatssecretaris van Buitenlandse Zaken en thans belast met de Euromarkt- en Vrijhandelszone-aangelegenheden, heeft zich over de Vrijhandelszone vijandig uitgelaten. Wanneer de Vrijhandelszone tot stand komt, dan zullen de overzeese gebieden van de Euromarkt slechts geassocieerd blijven met de Euromarkt; zij zullen verder geen deel van de Vrijhandelszone mogen uitmaken, verklaarde men van Franse zijde ²⁾.

Ook het Franse werkgeversverbond was tegen de Vrijhandelszone, o.a. omdat Engeland dan van twee gebieden zou kunnen profiteren, nl. de Commonwealth en de Vrijhandelszone. Volgens dit argument zou er echter alles voor zijn om een Vrijhandelszone inclusief de Commonwealth te vormen, zodat alle vrijhandelszonelanden dan op gelijke voet in de Commonwealth behandeld worden. Frankrijk zal hier echter ook wel niet veel voor voelen, aangezien dit impliceert dat Britse koloniale producten dan ook vrij in de Vrijhandelszone en dus de Euromarkt-landen ingevoerd zouden kunnen worden, de Franse koloniale preferentie in het kader van het Euromarkt-verdrag aldus teniet doende. Ook de Italiaanse Minister van Buitenlandse Handel stelde, dat een profiteren van Engeland van twee preferentiële gebieden te verwerpen is.

Duitsland en België hebben zich nog niet uitgelaten over een eventuele associatie van overzeese gebieden met de Vrijhandelszone. Wat Nederland betreft, tast men ook nog in het duister ³⁾. Portugal slaat belangstellend de besprekingen over de vorming van een Vrijhandelszone gade. Hierop vooruitlopend bestudeert men aldaar de mogelijkheden te komen tot een gemeenschappelijke Portugese markt, nl. tussen het moederland en zijn overzeese provincies. De export van twee dier provincies naar de Euromarkt en Engeland bedroeg in 1956 resp. 31 pCt. en 11 pCt. (Angola) en resp. 23 pCt. en 36 pCt. (Portugees Oost-Afrika) van de totale export van de beide gebieden. Deze overzeese provincies hebben dus een groot belang bij een associatie met de Vrijhandelszone.

Associatie-voordelen.

Zowel om politieke als om economische redenen valt er zeer veel voor te zeggen om de Vrijhandelszone tevens uit te breiden tot de overzeese gebieden. Door een associatie van de Commonwealth, zo hoort men wel verluiden, zou Engeland meer gewicht in de Vrijhandelszone-schaal krijgen tegenover een machtig Duitsland. Wat Afrika en Azië betreft kan men stellen, dat een associatie van Commonwealth-gebieden aldaar met de Vrijhandelszone alvast

²⁾ Zie ook een rapport van Paul Bernard van het Comité d'Etudes et de liaison du Patronat de l'Union Française (C.E.L.P.U.F.) over dit onderwerp en een rapport van de heer Dède aan de Assemblée de l'Union Française.

³⁾ Zie in dit verband ons artikel in het „Mededelingenblad van het Afrika Instituut” van december 1957.

Op de verleden week te Londen gehouden conferentie over de Vrijhandelszone onder auspiciën van de Raad voor het Verenigd Koninkrijk van de Europese Beweging verklaarde Dr. Paul Rijkens, dat een commissie van de Raad van Europa unaniem (inclusief Frankrijk) tot de conclusie gekomen was, dat ook de gebieden ten noorden van de Unie van Zuid-Afrika gelegenheid moet worden geboden zich bij de Vrijhandelszone aan te sluiten.

een tegenwicht zou kunnen vormen tegen de Russische penetratieplannen, die duidelijker naar voren kwamen op de onlangs te Cairo gehouden Afro-Aziatische conferentie. Daar komt nog bij dat het verstandiger is een zo groot mogelijke douane-unie of vrijhandelszone te vormen, daar het bezwaar van een autarkische blokvorming, zoals dit door buitenstaanders gevoeld wordt, dan geminimaliseerd wordt. Reeds thans is het duidelijk geworden, dat enige niet-geassocieerde overzeese gebieden (o.a. Ghana en Nigeria), in de Euromarkt een duidelijke discriminatie zien, aangezien hun exportproducten bij invoer in de Euromarkt-landen aan hoge invoerrechten onderhevig zullen zijn ⁴⁾.

Wanneer men de eisen, welke aan een douane-unie of vrijhandelszone door de integratie-grootmeesters gesteld worden, vergelijkt met datgene wat thans met betrekking tot overzeese gebieden in Euromarkt-kader bereikt is, dan is het resultaat zeer pover. In het algemeen kan men nl. stellen, dat wanneer men bij een douane-unie of vrijhandelszone óók een vrijere wereldhandel voorstaat — zoals Nederland, in tegenstelling tot zekere andere Euromarkt-landen — het van groot gewicht is, dat de desbetreffende douane-unie of vrijhandelszone zo groot mogelijk is. Men kan van mening verschillen of, ten aanzien van de associatie der overzeese gebieden, aan deze voorwaarde is voldaan. Wel kan men als bezwaar aanvoeren, dat een zo uitgebreid mogelijk gebied in éénmaal geschapen dient te worden. Indien dit grotere gebied door toetreding van nieuwe landen naderhand tot stand zou komen, dan zou een eventuele uitbreiding van handelskanalen en investeringen, in de Euromarkt-overzeese gebieden wel eens tevergeefs geweest kunnen zijn. Bij een uitbreiding tot een groter overzees gebied zouden dan wellicht gunstiger perspectieven in deze laatste gebieden aanwezig kunnen zijn.

Bij een douane-unie is het nog van belang, dat het gemeenschappelijk buitentarief zo laag mogelijk is, terwijl het in geval van een vrijhandelszone van groot gewicht is, dat de douanetarieven der deelnemende landen elkaar dicht benaderen en zich op een laag niveau bevinden. Bij de associatie van de overzeese gebieden valt ten aanzien van deze voorwaarde het volgende op te merken. Het buitentarief voor koffie van 16 pCt., cacao van 9 pCt., bananen van 20 pCt., citrusvruchten van 15 tot 20 pCt., kan men geen laag niveau noemen.

De overzeese voorkeursregeling, die Frankrijk wist door te voeren, betekent voor Nederland een nadeel. Frankrijk beoogde met deze associatie, gezien de bijzondere economische banden tussen Frankrijk en zijn overzeese gebieden, een veilig stellen en een preferentiële behandeling van zijn overzeese gebieden. Het prijsniveau van producten uit deze gebieden bevindt zich nl. over het algemeen boven het wereldmarktprijsniveau. De totale productie van deze overzeese gebieden is niet voldoende om aan de vraag van de Euromarkt-landen te voldoen, terwijl de kwaliteit ervan in vele gevallen teleurstelt. Voert men dan in de Euromarkt noodzakelijkerwijze dezelfde producten uit andere niet-geassocieerde overzeese gebieden in, dan gelden bovenvermelde invoerrechten, welke tot prijsstijging moeten leiden ⁵⁾.

⁴⁾ Van de totale uitvoer van Ghana ging 32 pCt. naar de Euromarktlanden; voor Nigeria bedroeg dit 21 pCt. in 1956.

⁵⁾ Men kan zich niet voorstellen dat de in het Euromarkt-kader voorziene tariefcontingenten op grote schaal blijvend verleend zullen worden.

Nederland is er niet in geslaagd te bewerkstelligen, dat dit gemeenschappelijke buitentarief op een laag niveau werd gebracht. Daar komt nog bij dat Frankrijk met bijv. de Engelse koloniale gebieden weinig handel heeft, doch juist Nederland en Duitsland hebben een belangrijke invoer uit en export naar deze gebieden.

Als derde eis, waaraan een douane-unie of vrijhandelszone zou moeten voldoen, kan men stellen: een grote concurrentie tussen de diverse deelnemende landen. Een sterke concurrentie werkt nl. gunstig, omdat hierdoor een druk op het kostenniveau uitgeoefend wordt. Hoe is de situatie nu wat betreft de overzeese gebieden van de Euromarkt? Van enige belangrijke concurrentie tussen de economie van de geassocieerde gebieden, zoals Belgisch Kongo en Frans Afrika kan niet gesproken worden. Een belangrijke concurrentie van Belgisch Kongo, welke druk uitoefent op de kostprijzen van de Franse tropische produkten, valt niet te voorzien. De cacao- en koffiëproduktie bijv. in Belgisch Kongo is niet van zo'n grote betekenis dat men van concurrentie kan spreken. De inflatoire krachten in de Franse overzeese gebieden met o.a. hun hoge lonen werken nog steeds voort.

Hoeveel Engelsen roken

Roken is in Engeland een gewoonte die bij mannen meer ingang heeft gevonden dan bij vrouwen. Op gezag van „Statistics of Smoking” deelt „The Economist” van 1 februari jl. namelijk mede, dat drie op de vier mannen en slechts twee op de vijf vrouwen zich deze gewoonte hebben eigen gemaakt. Als vrouwen roken doen zij dit, naar onderstaand staatje doet zien, ook in mindere mate dan mannen. Vergeleken met 1939 is het sigarettenverbruik per volwassen man niet gestegen; het verbruik per vrouw is echter sedertdien verdrievoudigd.

Roken naar leeftijd en geslacht

Leeftijd	Percentage rokers		Wekelijks sigarettenverbruik per roker	
	mannen	vrouwe	mannen	ouwen
16-19	55	33	} 101,5	58,5
20-24	67	44		
25-29	74	47		
30-34	75	57	} 117	71,5
35-49	78	48		
50-59	79	37	} 140	80,5
60 en ouder	79	29		
Algemeen gemiddelde	75	41	124	71

Het aantal sigaretten, dat men rookt is uiteraard afhankelijk van tal van factoren. Onder deze speelt het beroep een rol. Een rangschikking der rokers naar beroep bracht aan het licht, dat Engelse bouwvakarbeiders het meest rookten, nl. bijna anderhalfmaal zoveel als arbeiders in de kledingindustrie en werklozen en gepensioneerden, die onderaan de lijst parasseren. Ook transportarbeiders, schilders en decorateurs, mijnwerkers en topfunctionarissen rookten meer dan gemiddeld. Agrariërs, technici, beoefenaren van vrije beroepen en kantoorbedienden behoren daarentegen tot degenen, die beneden het gemiddelde blijven.

Gezien de politieke en economische factoren is het voor het Nederlandse bedrijfsleven aantrekkelijk, dat ook andere overzeese gebieden zich op hun beurt associëren of deel gaan uitmaken van de Vrijhandelszone. Nederland zal dan niet in zijn handel met deze gebieden getroffen worden en invoer van tropische produkten zal op oude basis kunnen blijven geschieden. Door dit groter gebied zal dan tevens een druk kunnen ontstaan op het kosten-niveau van de Franse gebieden, zodat op een meer gezonde concurrentie gehoopt kan worden. Tevens zal het dan wellicht mogelijk zijn een druk uit te oefenen op het hoge buitentarief van de Euromarkt voor produkten als koffie, tabak, cacao, bananen en hout, want wanneer men deze grotere associatie bereikt, dan heeft een bescherming van de Franse overzeese economie geen zin meer. Het bezwaar van Nederlandse zijde dat ook door deze vrijhandelszone-uitbreiding traditionele handelskanalen met Indonesië getroffen zouden worden, wordt dan geminimaliseerd.

Commonwealth-band minder sterk.

De argumenten van Engeland om de Commonwealth buiten de Vrijhandelszone te houden moet men op hun juiste waarde schatten. Zij zijn grotendeels van historische en psychologische aard. De Commonwealth-preferentie heeft in vele gevallen haar betekenis verloren. „The Banker” drukte zich als volgt uit: „What is left of Imperial preferences may be but a shadow of Ottawa, but it remains one of the symbolic and valued links of the Commonwealth”.

De gemiddelde preferentiemarge, welke bestaat voor de invoer van Engelse produkten in de Commonwealth, wordt momenteel slechts op 5 pCt. geschat. De niet-Britse exporteur moet dus een marge van 5 pCt. overbruggen. In 1947 bedroeg de gemiddelde preferentiemarge voor Commonwealthprodukten bij invoer in Engeland 6 à 7 pCt.; door de stijgende prijzen daalde dit cijfer sedertdien, aangezien vele rechten specifiek zijn, bijv. 15 sh. per cwt. voor boter, hetwelk thans neerkomt op ongeveer 5 pCt. van de c.i.f.-waarde. Nieuw-Zeeland is daarom helemaal niet meer zo geporteerd voor een straffe Commonwealth-handel.

In 1953, toen de preferentiële marge betreffende invoer van Engelse produkten in de Commonwealth groter was dan thans, schatte men, dat deze preferentie de export van het Verenigd Koninkrijk slechts 5 pCt. vergrootte, vergeleken met de toestand, die zou bestaan zonder preferenties. Een statistische analyse van de Commonwealth-handel vertoont het volgende beeld ⁶⁾:

In 1936/38 kwam 27 pCt. van de totale invoerwaarde der Britse koloniën uit het gehele Gemenebest; in 1948 was dit aandeel gestegen tot 50 pCt. om in 1956 weer te dalen tot 47 pCt. Het aandeel van de non-sterling O.E.E.S.-landen steeg van 8 pCt. in 1948 tot 12 pCt. in 1956. Het aandeel van het Verenigd Koninkrijk in de totale invoer der Britse koloniën steeg van 25,5 pCt. in 1936/38 tot 29 pCt. in 1948 en daalde tot 26,5 pCt. in 1956.

Vergeleken met 1936/38 is de invoer van de rest van het Gemenebest (excl. de Britse koloniën en het Verenigd Koninkrijk) uit het gehele Gemenebest in 1948 van 49 pCt. tot 47 pCt. gedaald en daalde in 1956 verder tot 35,5 pCt. van de totale invoerwaarde. Het aandeel van het Verenigd Koninkrijk in de totale invoer van de rest van het Gemenebest daalde van 34 pCt. in 1936/38 tot 27 pCt. in 1948 en daalde verder tot 23 pCt. in 1956. Het aandeel van de non-sterling O.E.E.S.-landen in de

⁶⁾ De vermelde cijfers zijn berekend op basis van „Report on Overseas Trade” en „The Commonwealth and the Sterling Area”, Statistical Abstract 1956.

totale invoer van de rest van het Gemeenebest steeg van 6 pCt. in 1948 tot 11,5 pCt. in 1956.

Aandeel onder andere van het Gemeenebest en de Euromarkt-landen in de in- en uitvoer van het Verenigd Koninkrijk in de jaren 1954 en 1956

	Br. Gemeenebest (incl. Ierse Republiek)	Euromarkt-landen	Ver. St. van Amerika	Rest van de wereld
	(in procenten)			
1954 invoer uit	51	12	8	29
1956 invoer uit	47	13	11	29
1954 uitvoer naar	52	14	6	28
1956 uitvoer naar	48	14	8	30

De Engelse invoer uit het Gemeenebest steeg van 1954 tot 1956 met 6 pCt., terwijl in dezelfde periode de Engelse invoer uit de Euromarkt-landen met 26 pCt. steeg (in waarde). De Engelse uitvoer naar het Gemeenebest steeg van 1954 tot 1956 met 10 pCt., terwijl in diezelfde periode de Engelse uitvoer naar de Euromarkt-landen met 22 pCt. toenam (in waarde).

Handel van de Gemeenebestlanden in 1954 en 1956 (in pCt. van totale waarde)

	Gemeenebest	„Non-sterling O.E.E.S.”	Ver. St. van Amerika	Rest van de wereld
1954 invoer uit	45,0	15,6	20,7	18,7
1956 invoer uit	40,9	16,1	23,3	19,7
1954 uitvoer naar	46,6	19,0	18,1	16,3
1956 uitvoer naar	43,6	19,4	19,1	17,9

De totale invoer der landen van het Gemeenebest uit andere landen van het Gemeenebest steeg van 1954 tot 1956 met 11 pCt., uit de „non-sterling O.E.E.S.” met 30 pCt. en uit de Verenigde Staten met 38 pCt. (in waarde). De totale uitvoer naar landen van het Gemeenebest uit andere landen van het Gemeenebest steeg van 1954 tot 1956 met 9 pCt., naar de „non-sterling O.E.E.S.” landen met 17 pCt. en naar de Verenigde Staten met 24 pCt. (in waarde).

Uit het bovenstaande blijkt duidelijk, dat de handel van de Commonwealth-landen onderling aan belangrijkheid inboet, terwijl de handel van de Commonwealth met de O.E.E.S.-landen stijgende is.

Toetredingsmogelijkheden.

Gezien de verscheidenheid der Commonwealth-landen (verschillen bijv. als Canada-Pakistan en Nigeria-Unie van Zuid-Afrika) is het moeilijk zich een algehele toetreding van de Commonwealth tot de Vrijhandelszone op gelijke voorwaarden in te denken. Het Euromarkt-verdrag zelf kent echter ook ten minste vier toetredingsvormen:

- 1e. de volledige toetreding der Euromarkt-landen zelf;
- 2e. de gedeeltelijke toetreding van Algerije en de Franse overzeese departementen;
- 3e. de associatie van de overzeese gebieden, welke apart geregeld is;
- 4e. de eventuele mogelijkheid van toetreding voor o.a. Suriname, Marokko, Tunesië en Libië en wel op nader overeen te komen voorwaarden, welke landen met name in het verdrag worden genoemd.

Het is een open vraag, of men zich de toetreding van bijv. Marokko op dezelfde wijze voorstelt als die van Algerije. De „Colonial Office”-gebieden van Engeland in Brits West-Indië en Afrika en verder het onafhankelijke Ghana zouden op dezelfde voorwaarden kunnen deelnemen als de overzeese gebieden van de Euromarkt. Of India en Pakistan een soort Algerije-status zouden kunnen krijgen — afgezien van het feit of zij dit zouden wensen — valt te bezien. Dit zou een volledig afbreken van invoerrechten betekenen, zodat bescherming van jonge industrieën welhaast onmogelijk wordt. Deze laatste mogelijkheid bestaat wel voor de overzeese gebieden van de Euromarkt-landen.

Ook Canada, Australië, Nieuw-Zeeland en de Unie van Zuid-Afrika zullen hun opkomende industrieën nog wel willen beschermen. In Vrijhandelszone-verband denkt men echter wat betreft een eventuele toetreding van Portugal en Griekenland ook al in termen van verschillende toetredingsmogelijkheden, bijv. zoals de Algerije-regeling in de Euromarkt.

Vele moeilijkheden zullen nog opgelost moeten worden. Zo is er o.a. het probleem van de goekope textiel uit Hongkong en Singapore en het bezwaar dat kapitaal voor een Fonds voor Ontwikkeling, zoals de associatie van de Euromarkt-overzeese gebieden dit kent, niet meer door de ontwikkelde deelnemende landen gefourneerd kan worden. Dit klemt des te meer, omdat — zoals Prof. Paish in een zeer lezenswaard artikel in Lloyds Bank Review van juli 1956 uiteenzette — Engeland waarschijnlijk een periode tegemoet gaat, waarin de „koloniale sterlingtegoeden” op zullen houden aan te groeien, zodat zij niet meer kunnen bijdragen tot long-term investeringen. Engeland zal dan nog meer op zijn eigen bronnen aangewezen zijn wat kapitaalexport betreft, wil het zijn internationale financiële positie herwinnen ⁷⁾.

Men zou echter, al naar gelang de toetredingsvorm, verschillende bepalingen kunnen opnemen. Zo zou men aan leningen kunnen denken bijv. via een investeringsbank. In tegenstelling tot de Franse koloniale gebieden kennen de Britse koloniale en andere Commonwealth-gebieden deze investeringsvorm reeds; zelf dragen zij tevens via eigen lokale bronnen voor een zeer groot deel aan de financiering van deze investeringen bij, terwijl particuliere investeringen in deze gebieden ook veelvuldiger voorkomen.

Dan vraagt men zich verder af, of de G.A.T.T met een wijziging van de „imperial preferences” akkoord gaat, omdat bepaalde preferentiemarges vergroot zouden moeten worden ⁸⁾. Wordt thans nl. cacao uit de Britse overzeese gebieden in Engeland tegen een preferentieel invoertarief van £ 0.11.8 per cwt. ingevoerd, dan zou men zich kunnen indenken, dat dit recht bij een toetreding tot de Vrijhandelszone tot 0 zou moeten dalen. De cacao uit de Euromarkt-overzeese gebieden zal nl. ook vrij in de Euromarktlanden ingevoerd worden. Een andere mogelijkheid is dat het preferentiële recht in Engeland gehandhaafd zou blijven, terwijl dit dan ook voor de andere Vrijhandelszone-landen zou gaan gelden.

Dan is er nog een suggestie vervat in het Straatsburgplan van 1952, waarin gepleit wordt voor een tweede preferentiële zone. Voor de Europese landen zou een nieuwe preferentiepositie worden geschapen tussen de niveaus van de Commonwealth en de rest van de wereld in. Hoe het zij, het dringende feit, dat men zich op vele gronden beter met een groter gebied kan associëren, blijft bestaan. Ook de investeringen zullen dan daar aangewend kunnen worden, waar zij op goede economische gronden het meest rendabel geacht mogen worden. Wordt dan tevens het recht van vestiging in deze gebieden uitgebreid en gemakkelijk voor personen en bedrijven uit deelnemende landen, dan zal dit voor Nederland tevens een waardevolle compensatie kunnen betekenen voor de belangen welke momenteel elders aan waarde inboeten.

Rotterdam.

M. VAN DER VELDEN.

⁷⁾ Zie in dit verband ook de artikelen: „Britain must plan for investment” van Prof. Harrod en „Sterling’s Role in the Free World” van M. H. Fisher in „New Commonwealth” van 3 februari 1958.

⁸⁾ Vgl. Dr. N. Franken: „Een Europese vrijhandelszone” in „E.-S.B.” van 19 juni 1957.

Nu de laatste verlengingstermijn van de wet op de wederzijdse handelsakkoorden medio 1958 afloopt, staan de Amerikaanse Regering en het Congres opnieuw voor de noodzaak een beslissing te nemen inzake de in de komende jaren te voeren handelspolitiek. Gegeven de ontwikkeling in West-Europa moet de uitslag van de komende strijd in het Congres van groot belang worden geacht. De integratie van West-Europa zal, naar verwacht mag worden, vooralsnog de handelspolitieke beweeglijkheid van de betrokken landen niet ten goede komen. Indien daartegenover ook de Amerikaanse handelspolitiek verder zou verstarren, zou een toenadering wel eens voor lange tijd onmogelijk kunnen blijken. Een overwinning van de protectionistische stromingen zou niet alleen de handel in gevaar brengen, doch tevens een zeer ongunstige psychologische weerslag kunnen geven.

De Amerikaanse handelspolitiek in 1958

De discussie rond de Westeuropese integratie kan er gemakkelijk toe leiden, dat de aandacht van andere vraagstukken uit de internationale handel wordt afgeleid. Eén daarvan is de ontwikkeling van de handelspolitiek van de Verenigde Staten. Het aflopen van de laatste verlengingstermijn van de wet op de wederzijdse handelsakkoorden, medio 1958, stelt Regering en Congres opnieuw voor de noodzaak de koers voor de komende jaren te bepalen.

Lange tijd werd de handelspolitiek van de Verenigde Staten gemarkeerd door de partij, welke aan het bewind was. Traditioneel stond een democratisch bewind voor een meer liberaal beleid dan een republikeins. Langzamerhand echter is deze tegenstelling vervlakt en verloopt de scheidslijn niet meer langs politieke grenzen, hetgeen in zekere zin de onzekerheid ten aanzien van de toekomstige ontwikkeling van de Amerikaanse handelspolitiek nog heeft doen toenemen.

Onder het bewind Eisenhower.

Bij de wisseling van het bewind, waarbij Generaal Eisenhower het presidentschap aanvaardde, werd geconstateerd, dat de liberale stromingen aan betekenis hadden gewonnen ¹⁾. De verwachting werd uitgesproken, dat de republikeinse Regering zich op handelspolitiek terrein in liberale richting zou bewegen.

Indien men thans terugziet, dan mag inderdaad worden opgemerkt, dat de republikeinse Regering zich bij voortduring voor een vrijere koers heeft ingezet, doch dat de verhoudingen in het Congres, waarin de onderscheidene belangengroeperingen hun overwegende invloed deden gelden, noopten tot zeer voorzichtig manoeuvreren.

In 1953 werd, in afwachting van een nader onderzoek, de wet op de wederzijdse handelsakkoorden met een jaar verlengd. De commissie Randall kreeg tot taak de buitenlandse economische politiek aan een diepgaande studie te onderwerpen.

Het rapport van deze commissie verscheen op 20 januari 1954. Randall adviseerde de Reciprocal Trade Agreements Act met tenminste drie jaren te verlengen en de President te machtigen opnieuw tariefbesprekingen te voeren,

¹⁾ Zie „Een nieuwe koers in de Verenigde Staten” in „E.-S.B.” van 8 april 1953.

waarbij maximaal een verlaging van 15 pCt. verdeeld over drie jaren zou mogen worden verleend. De „escape clause” en de „peril points clause” zouden gehandhaafd dienen te worden ²⁾.

De reacties op het rapport duiden algemeen op een grote teleurstelling ³⁾. Mede ten opzichte van voorstellen tot tariefverlaging, die in het G.A.T.T.-gezelschap waren uitgewerkt, bleven de aanbevelingen onder de maat. Ernstiger nog was de teleurstelling, toen de President op grond van de rangorde in het politieke wensprogramma, besloot zich voorlopig tevreden te stellen met opnieuw een éénjarige verlenging van de wet in ongewijzigde vorm.

Eerst in het voorjaar van 1955 werden in het nieuw gekozen Congres de voorstellen van Randall besproken. Na een verbeterde strijd werd uiteindelijk de verlenging van de Reciprocal Trade Agreements Act met drie jaren goedgekeurd. De President ontving de verlangde machtiging, overeenkomstig de adviezen van de Randall-commissie, tot tariefverlaging over te gaan. Naast de „escape clause” en de „peril points clause”, werd evenwel een nieuwe protectionistische clausule gesteld, het zgn. „national security amendment”. Deze nieuwe aanvulling gaf het Directory of the Office of Defense Mobilization het recht de President te adviseren maatregelen tegen de invoer te treffen, zodra er aanleiding bestaat voor de vrees, dat de invoer de nationale veiligheid afbreuk zal doen.

Reeds spoedig werden tariefonderhandelingen aangeknoopt. Begin 1956 werden besprekingen met een groot aantal van de verdragsluitende partijen van het G.A.T.T. afgesloten. Concessies op tariefposten, die tezamen ca. 9 pCt. van de invoerwaarde in 1954 uitmaken, werden verleend.

Ook op ander terrein werd, zij het ook weer in zeer langzaam tempo, enige vooruitgang geboekt. Geleidelijk aan werden vereenvoudigingen in de douane-administratie doorgevoerd. Bij de Customs Simplification Act van juli 1956 werden de regels voor de waardebepaling bij invoer vereenvoudigd, waarbij evenwel ten aanzien van de toepassing voorlopig nog zeer beperkende bepalingen werden gesteld.

²⁾ Vgl. o.a. „Kanttekeningen bij het Randall-Report” in „E.-S.B.” van 17 maart 1954.

³⁾ Zie o.a. „The Economist” van 31 januari 1954.

De Buy American Act werd enigszins verzacht. De voordelige prijsmarge, die de aanbiedingsprijs van buitenlandse leveranciers bij inschrijving moet tonen om voor levering in aanmerking te komen, werd van 25 tot 5 pCt. verlaagd. Ook hier echter werden beperkende bepalingen, o.a. in verband met de werkgelegenheid, gesteld.

Ook zij gewezen op de internationale consequenties van de Amerikaanse landbouwpolitiek. De aanbevelingen van de Randall-commissie bepleitten een totale herziening van het landbouwbeleid, waaronder begrepen de liquidatie van al die steunmaatregelen, die de internationale handel in agrarische produkten belemmeren. Hoewel enige wijzigingen werden aangebracht, kan echter niet van een merkbare verbetering worden gesproken. Overschotten blijven de wereldmarkt bedreigen, terwijl anderzijds de invoerrestricties op bepaalde produkten gehandhaafd worden.

Succes bleef ook uit in de pogingen om de wet tot goedkeuring van de Organisation for Trade Cooperation aanvaard te krijgen. In hun negende zitting (herfst 1954) besloten de verdragsluitende partijen van het General Agreement on Tariffs and Trade, een einde te maken aan de „organloze” toestand van het G.A.T.T. De deelnemende landen parafeerden een akkoord, waarbij de Organisation for Trade Cooperation (O.T.C.) werd ingesteld. Deze overeenkomst ligt sedert 10 maart 1955 ter tekening en zal in werking treden zodra een aantal verdragsluitende partijen, tezamen vertegenwoordigend 85 pCt. van de buitenlandse handel van de verdragsluitende partijen, er hun definitieve goedkeuring aan hebben gehecht. Het aandeel van de Verenigde Staten van 20,6 pCt. stelt het in werking treden van de O.T.C. afhankelijk van de ratificatie door het Amerikaanse Congres. Het wetsontwerp, dat de President reeds in april 1955 terzake indiende is tot nu toe blijven liggen.

Overziet men aldus de resultaten van de Regering Eisenhower op handelspolitiek terrein, dan mag afgezien van politiek noodzakelijke concessies aan de protectionistische stromingen⁴⁾, enige vooruitgang niet worden ontkend. Gesteld tegen de achtergrond van de algemeen economische positie van de Verenigde Staten is deze vooruitgang echter uiterst gering.

Belangrijk is evenwel, dat de republikeinse Regering zich voortdurend heeft ingezet voor een meer liberaal regime en dat zij in feite de impasse, welke begin 1954 op handelspolitiek gebied bestond, heeft weten te doorbreken.

De situatie begin 1958.

Dit jaar dient de wet op de wederzijdse handelsakkoorden opnieuw ter discussie te worden gesteld. De verlenging van 1955 loopt medio juni af en weer zal een beslissing over de verdere voortzetting van het handelspolitieke beleid, dat zozeer door deze, in de vooroorlogse jaren door Cordell Hull geïnspireerde, wet wordt beheerst, worden genomen.

De uitkomst van de debatten is bij het vervagen van de grenzen tussen het protectionistische en het liberale kamp wellicht moeilijker te voorspellen dan ooit tevoren. De President heeft in een boodschap aan het Congres een ver-

⁴⁾ Naast de reeds genoemde kwesties vallen nog te vermelden de geruchtmakende verhoging van de invoerrechten op horloges, de verhoging van de tarieven op bepaalde rijwielen en het verzoek tot beperking van de olie-invoer, waartegenover echter ook weer kleine incidentele voordelen staan als bijv. het verlaagde recht op klaverzaad en bepaalde geweven stoffen.

lenging gevraagd van vijf jaren, met een machtiging om tot verdere tariefverlaging tot maximaal 25 pCt. over te gaan.

De resultaten van het congres van de National Foreign Trade Council van november jl. geven een eerste indruk van de actuele verhoudingen. De uiteenzettingen van onderstaatssecretaris Douglas Dillon over het programma van de Regering werden algemeen als een uitdaging aan de protectionisten opgevat. De traditionele vrijhandelsgedezindheid van de democraten bleek voor een goed deel verdwenen te zijn. De democraten uit het zuiden hebben zich ten gevolge van de toenemende industrialisatie en de Japanse concurrentie in de textiel voor een deel bij de protectionisten aangesloten. Ook de belangengroeperingen uit de mijndistricten en de olie-industrie voelen zich bedreigd. De stijgende werkloosheid, hoewel geenszins terug te voeren op de invoer, vormt een zwaarwegend argument.

De conclusies van het congres van de National Foreign Trade Council weerspiegelen deze versterking van de positie van de protectionisten. De door Douglas Dillon ontvouwde plannen vinden geen algemene steun. De eindconclusie wijst wel op het belang van een verdere verruiming van de handel, doch bindt deze uitdrukkelijk aan de bescherming van vitale belangen van de Amerikaanse industrie: „The convention recommends continuation of the Trade Agreements Program, with adequate authority to safeguard vital interests of domestic American industries in line with the national interest”.

Een aanbeveling tot ratificatie van de O.T.C.-overeenkomst bleek niet te steunen op een meerderheid in het Congres. Wel werden de nog altijd zweepende aanvragen tot beperking van de invoer van verschillende grondstoffen (zink, lood en minerale oliën) afgewezen.

Deze blik op de actuele verhoudingen geeft bepaald geen reden tot optimisme ten aanzien van de mogelijkheden tot verwezenlijking van het regeringsprogramma.

Inmiddels mag niet vergeten worden, dat „trade.... has become big business”⁵⁾. De jaarlijkse uitvoer bedraagt rond 9 pCt. van de nationale produktie; 4,5 mln. mensen of ruim 7 pCt. van de arbeidende bevolking is bij de buitenlandse handel betrokken. Daarenboven ziet Amerika zich gesteld tegenover de economische integratie van West-Europa en soortgelijke ontwikkelingen elders, die niet zullen nalaten invloed op de buitenlandse handel van de Verenigde Staten uit te oefenen.

Reeds een summiere cijferopstelling geeft een duidelijk beeld van de toenemende betekenis van het handelsverkeer over Amerika's grenzen, alsmede van de groei van de handel tussen de Verenigde Staten en West-Europa.

Buitenlandse handel Verenigde Staten

in mln. dollars	Export a) /				Import a)			
	1953	1954	1955	1956	1953	1954	1955	1956
totaal	15.774	15.106	15.547	19.066	10.968	10.295	11.457	12.737
stijgingspercentage	—	-4,2	2,9	22,5	—	-6,1	11,3	11,1
waarvan E.E.G.	1.474	1.825	2.108	2.871	1.053	936	1.150	1.429
stijgingspercentage	—	23,8	15,4	36,2	—	-11,1	22,8	24,3
in pCt. van het totaal	9,3	12,1	13,6	15,1	9,6	9,1	10,0	11,3
Free trade area ..	1.182	1.309	1.712	1.848	1.112	987	1.129	1.380
stijgingspercentage	—	10,8	30,8	7,9	—	-12,6	14,3	22,2
in pCt. van het totaal	7,5	8,7	11,0	9,7	10,1	9,6	9,8	10,9

Bron: Direction of International Trade, Statistical Papers, Vol. VIII, no. 7. a) Voorlopige cijfers 1957: Export \$ 19.300 mln. en import \$ 13.200 mln.

⁵⁾ Henry Kearns, Assistant Secretary of Commerce, in „Journal of Commerce” van 18 november 1957.

De export gedurende de jaren 1953 tot en met 1956 nam met meer dan 20 pCt. toe. Een voornaam deel van de uitvoer had evenwel betrekking op grondstoffen, welke geleverd werden in het kader van bijzondere arrangementen. De invloed van deze bijzondere overeenkomsten uitsluitend, komt men voor 1956 op een toeneming van de export met ruim 12 pCt. De industriële export concentreert zich in toenemende mate op de kapitaalgoederensector.

Bij de invoer neemt het aandeel van industriële producten toe. Terloops zij gewezen op de ernstige weerslag van de teruggang in de conjunctuur in 1954 op de aankopen in het buitenland. De stijging van de invoer overtrof inmiddels in het in beschouwing genomen tijdvak, de stijging van de industriële productie, welke rond 7 pCt. bedroeg ⁶⁾.

Het verkeer met West-Europa won sterk aan betekenis. Ruim 24 pCt. van de export in het jaar 1956 vond zijn weg naar de landen van de Europese Gemeenschap en de vrijhandelszone.

De toenemende betekenis van de internationale handel voor de Verenigde Staten zal vermoedelijk leiden tot de erkenning dat een hernieuwde verlenging van de wet op de wederzijdse handelsakkoorden met meer dan één jaar noodzakelijk is. Bovendien zal de Regering kunnen putten uit een geheel arsenaal van politieke motieven om haar wensen tot uitbreiding van de onderhandelingsmarges te steunen. De politieke en economische belangen van Amerika bij het Westeuropese continent zullen immers slechts met enige kans op succes kunnen worden verdedigd, indien de Regering beschikt over een zekere onderhandelingsruimte.

Ook het wetsontwerp tot goedkeuring van de O.T.C. komt door de Westeuropese integratie in een ander daglicht te staan. Het G.A.T.T. biedt de Verenigde Staten het forum waarvoor zij haar belangen bij de handel met West-Europa kan verdedigen en kan trachten te voorkomen, dat de integratie leidt tot een ongewenste discriminatie tegen de Amerikaanse handel. Bij gebrek aan een op haar taak berekend administratief apparaat, zal het G.A.T.T. nauwelijks zijn opgewassen tegen de vele problemen, die zich reeds thans voordoen. Het valt dan ook te verwachten, dat de Amerikaanse Regering op ratificatie zal aandringen, waarbij zij zal moeten strijden tegen al de belangengroeperingen, die zich in feite tegen de verplichtingen voortvloeiende uit het G.A.T.T. verzetten.

Ten slotte kan nog een zwaarwegend argument worden gevonden in de psychologische weerslag, die de botte afwijzing van het regeringsprogramma op handelspolitiek terrein, in de wereld teweeg zal brengen. Uit berichten kan worden afgeleid, dat ook in de Verenigde Staten zelf langzamerhand de betekenis van deze factor wordt onderkend.

Recente gegevens wijzen er inmiddels op, dat de strijd wellicht enigszins van het centrale punt zal worden afgeleid. Verwacht wordt, dat de protectionisten voornamelijk zullen trachten een uitbreiding van de „escape clause” en de „peril points clause” te bewerkstelligen en zich in eerste instantie niet zullen verzetten tegen een verlenging van de Reciprocal Trade Agreements Act.

Tot nu toe behield de President het recht de aanbevelingen van de Tariff Commission op grond van beide clausules zelfstandig te beoordelen en desgewenst terzijde te schuiven.

⁶⁾ Vgl. o.a. International Trade 1956, uitgegeven door de Contracting Parties to the G.A.T.T., Genève 1957.

Reeds herhaalde malen is dit recht betwist en het zou bepaald een zwaar tellende overwinning zijn van het protectionistische kamp, indien de President zou kunnen worden gedwongen de adviezen van de tariefcommissie op te volgen.

De „escape clause”, die in feite ieder succes bij de afzet op de Amerikaanse markt onzeker stelt, zou in dat geval nog aanmerkelijk meer onzekerheid geven. De versterking van de „peril points”-clausule, volgens welke de Tariff Commission bepaalde grenzen kan stellen aan de onderhandelingsmarges, welke de Regering bij de wet worden verleend, zou een hoogst bedenkelijke verstarring in de handelspolitiek kunnen geven. Een dergelijke uitbreiding van de beschermende werking van beide clausules, gevoegd bij de toch al reeds in de loop der jaren verruimde interpretatie, zou iedere verlenging van de wet op de wederzijdse handelsakkoorden sterk in waarde doen dalen.

Nog langs een tweede weg kan de „escape clause” worden verzwakt. Tot nu toe betekende het intrekken van een tariefconcessie op grond van deze clausule een verhoging van het recht tot maximaal het niveau van januari 1945, hetgeen tot 1956, toen een verdere verruiming van de onderhandelingsmarge werd toegestaan, inhield het ongedaan maken van een concessie van maximaal 50 pCt. Er wordt thans evenwel gedacht aan de mogelijkheid om terug te gaan tot het niveau, dat van kracht was bij het inwerkingtreden van de Reciprocal Trade Agreements Act in 1934, hetgeen in vele gevallen nog een extra verhoging van 100 pCt. kan geven. De suggestie werd geopperd in kringen van de administratie zelf, vermoedelijk als een punt van onderhandeling in de komende strijd.

Naar verwacht mag worden zal de Regering in het debat bovendien terugkomen op de suggesties van de Randall-commissie ten aanzien van de bescherming van industrieën, welke voor de nationale veiligheid van belang worden geacht. Indertijd werd door de commissie voorgesteld, deze bedrijven in hun strijd tegen de buitenlandse concurrentie te steunen door het verlenen van subsidies. Op deze wijze, zo betoogde Randall, kunnen de offers, die de protectie vraagt, juist worden afgemeten en kan de dosering nauwkeuriger worden afgestemd.

De overgang naar een subsidiepolitiek voor deze gevallen zou bepaald veel van de onzekerheid ten aanzien van de importmogelijkheden wegnemen. Het argument van de nationale veiligheid geeft immers bij de actuele verhoudingen een praktisch ongelimiteerde mogelijkheid om tegen de invoer op te treden.

Inmiddels is de Regering begonnen met zich voor te bereiden op de komende, ongetwijfeld uiterst heftige, strijd in het Congres. Anders dan in het verleden is de verdediging niet toevertrouwd aan het State Department, doch aan de uit protectionistische kringen voortgekomen Minister van Handel, Weeks. Zijn taak zal zijn aan te tonen, dat de Amerikaanse exportindustrie, waarin 4,5 mln. mensen werk vinden, meer gewicht in de schaal legt dan de relatief veel minder betekende industrieën, die mogelijk door de invoer worden bedreigd. Dat de strijd ditmaal bijzonder zwaar zal zijn bleek reeds duidelijk uit de hierboven aangehaalde conclusies van het congres van de National Foreign Trade Council. Het gehele arsenaal van protectionistische argumenten zal ongetwijfeld wederom naar voren worden gebracht.

Tekenend voor de sfeer is het voorstel, dat onlangs door de Tariff League werd gelanceerd. Deze organisatie

De Nederlandse industrie in het vierde kwartaal van 1957

In het laatste kwartaal van 1957 kwam aan de gestadige groei, welke de industriële ontwikkeling na de oorlog te zien heeft gegeven, een einde. Reeds in de voorafgaande maanden van 1957 vertoonde de opgaande lijn van de bedrijvigheid een steeds flauwere helling. De factoren, welke hieraan ten grondslag lagen, oefenden in de laatste maanden van het jaar een zodanige druk uit, dat de groei niet alleen tot stilstand kwam, doch zelfs omsloeg in een daling. Een en ander blijkt uit de onderstaande cijfers over de bedrijvigheid in de Nederlandse industrie ¹⁾.

Volume-indexcijfers van de industriële productie, exclusief de bouwnijverheid

	1956		1957	
	maand-cijfers	kwartaal-cijfers	maand-cijfers	kwartaal-cijfers
januari	117		128	
februari	111	119	119	124
maart	128		126	
april	119		125	
mei	129	126	136	129
juni	130		125	
juli	120		129	
augustus	121	121	122	125
september	123		124	
oktober	135		133	
november	134	129	127	125
december	117		115	

De daling van de bedrijvigheid had tot gevolg, dat het werkloosheidscijfer steeg. Het bleef echter nog beneden het peil van 1952. Hoewel het totale werkloosheidscijfer nog geen verontrustend peil heeft bereikt, zijn er enkele industrieën, waar de verhouding tussen vraag en aanbod van personeel reden tot bezorgdheid geeft. Dit is bijvoorbeeld het geval met de bouwnijverheid. Aan het einde van het jaar bedroeg het aantal werklozen in deze bedrijfstak circa 22.000, dat is omstreeks 20 pCt van het totale aantal in deze industrie werkzame personen. Tegenover deze minder gunstige ontwikkeling staan echter enige factoren, welke reden tot voldoening geven. Zo nam het euvel van de „zwarte” lonen sterk in betekenis af, terwijl in vele

¹⁾ Alle in dit overzicht genoemde cijfers zijn, tenzij anders is vermeld, ontleend aan of berekend met behulp van publikaties van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

bedrijven de arbeidsinspanning steeg en de kwaliteit van het werk verbeterde. Ook is in het algemeen bij de bedrijven een streven naar verhoging van de efficiency merkbaar.

Van de factoren, welke tot de teruggang van de bedrijvigheid hebben geleid, noemen wij de bestedingsbeperking, de kapitaalschaarste, de onzekerheid omtrent de wereldconjunctuur en de Suez-crisis. Hoewel de Overheid reeds lang vóór het tijdvak, dat wij beschrijven, had besloten de uitvoering van een aantal nieuwe projecten op het gebied van de wegen- en waterbouw en de utiliteitsbouw, op te schorten of de omvang ervan te beperken, kwam haar invloed pas in het laatste kwartaal sterk tot uitdrukking. Dit is te verklaren uit de omstandigheid, dat vele werken in uitvoering nog voltooid moesten worden. Naarmate het stadium van voltooiing naderbij kwam nam de vraag naar een aantal producten en diensten af, doordat aan de uitvoering van vele nieuwe projecten niet werd begonnen.

Niet alleen in de bouwnijverheid, doch ook in de haar toeleverende industrieën daalde dientengevolge de bedrijvigheid. Als gevolg hiervan steeg de werkloosheid en nam de betekenis van het verschijnsel van de „zwarte” lonen af en werd er in mindere mate overwerkt. De hieruit voortvloeiende daling van de koopkracht vond uiteraard haar weerslag op verschillende consumptiegoederen-industrieën. Wij denken hier vooral aan de confectie-industrie en de tabakverwerkende industrie. Men dient echter de betekenis van deze factor niet te overschatten.

De bestedingsbeperking strekte zich niet alleen uit tot de wegenbouw, de waterwerken en de utiliteitsbouw. Ook voor de overige sectoren van het bedrijfsleven werden maatregelen getroffen. Ofschoon de meeste hiervan eerst in 1958 van kracht werden, was haar invloed reeds lang tevoren merkbaar. Zo bracht de voorgestelde opschorting van de investeringsaftrek, alsmede de verhoging van de vennootschapsbelasting mede, dat vele ondernemers hun investeringsplannen beperkten, hetgeen de opdrachtenportefeuilles van de industrie van kapitaalgoederen ongunstig beïnvloedde. Deze ontwikkeling werd nog in de hand gewerkt door de schaarste aan kapitaal en de onzekerheid omtrent de wereldconjunctuur. Ten slotte vermelden wij

(vervolg van blz. 174)

wil het gehele Reciprocal Trade Agreements programma liquideren en de bevoegdheden van de Regering inzake de handelspolitiek teruggeven aan het Congres. Daarbij zou een nieuw tariefsysteem moeten worden ingevoerd, waarbij gedifferentieerde rechten zouden worden geheven op de invoer, al naar gelang deze afkomstig is uit landen met een hoge of lage levensstandaard. Het heffen van een hoog recht op de invoer uit landen met een lage levensstandaard zou naast een zekere bescherming tevens een stimulans geven tot verhoging van de levensstandaard!

Gegeven de ontwikkelingen in West-Europa, moet de uitslag van de komende debatten in het Congres van groot belang worden geacht. De integratie van West-

Europa zal, naar verwacht mag worden, voorsnóg de handelspolitieke beweeglijkheid van de betrokken landen niet ten goede komen. Indien daartegenover ook de Amerikaanse handelspolitiek verder verstart, zou een toenadering wel eens voor lange tijd onmogelijk kunnen blijken.

Daarenboven zij gewezen op het belang van een liberaal Amerikaans invoerregime bij de actuele conjunctuurbeweging. Een overwinning van de protectionistische stromingen zou niet alleen de handel in gevaar brengen, doch tevens een zeer ongunstige psychologische weerslag kunnen geven.

Wassenaar.

Dr. N. FRANKEN.

als oorzaak van de kentering van de conjunctuur de naderwerking van de Suez-crisis. Deze heeft in eerste instantie geleid tot grote voorraadvorming door de handel, welke nog werd versterkt door de toentertijd optimistische verwachtingen met betrekking tot de afzet in 1957. Door de sterke rentestijging, de moeilijkheden bij het aantrekken van kredieten en de veranderde kijk op de conjunctuur ging de handel over tot een voorzichtige inkooppolitiek, hetgeen uiteraard zijn weerslag vond op de industrie.

De gebeurtenissen in Indonesië in december waren nog van weinig invloed op de industrie. Aannemelijk is echter, dat verschillende industrieën, waar voorheen de export naar Indonesië een belangrijke plaats innam en/of in sterke mate wat hun grondstoffenvoorziening betreft van dit land afhankelijk waren, hierdoor schade zullen ondervinden. Vooral voor de katoenindustrie en de sigarenindustrie zijn ernstige repercussies hiervan te verwachten.

De bestedingsbeperking heeft aanleiding gegeven tot veel kritiek. De kritiek betreft in het algemeen niet het principe. Van de noodzaak tot beteugeling van de bestedingen was vrijwel iedereen overtuigd. Doch wél werden bezwaren geuit tegen de wijze van uitvoering. Men dient evenwel niet uit het oog te verliezen, dat de Regering voor een uiterst moeilijke taak stond de nadelige gevolgen van de door haar in de hand gewerkte overspanning van de conjunctuur uit de weg te ruimen. Hoewel de economische wetenschap na de oorlog snelle vorderingen heeft gemaakt, is het inzicht in het economisch mechanisme betrekkelijk klein. Het aantal onbekende factoren is nog te groot om met enige zekerheid een bepaalde ontwikkeling te zien. Hoogstens is men in staat globaal aan te geven naar welke richting een bepaald verschijnsel tendeert, terwijl juist de verscheidenheid van het resultaat voor de betrokkenen van het grootste belang is.

Uit hetgeen wij hierboven opmerkten blijkt dus, dat elke maatregel ter verwezenlijking van een bepaald doel min of meer een sprong in het duister is, in het bijzonder wanneer het gaat om de gehele volkshuishouding. Mede onder de invloed van gebeurtenissen welke men vooraf niet heeft kunnen voorzien, krijgt men wel eens de indruk, dat de feitelijke ontwikkeling de Regering uit de hand is gelopen. Wij denken bijv. aan de bouwnijverheid en de haar toeleverende bedrijven. Het komt ons voor, dat tegen de achtergrond van de externe moeilijkheden (bijv. de kapitaalschaarste) met een minder rigoureuus beleid had kunnen worden volstaan.

Behalve op korte termijn zal men ook op de langere duur de nadelen van de bestedingsbeperking kunnen ondervinden. Zo zal de stopzetting en de beperking van een aantal wegen- en waterbouwwerken de voor de werkgelegenheid zo noodzakelijke industrialisatie in de weg staan. Ook de maatregelen tot beperking van de industriële investeringen vormen in dit opzicht een belemmering. Zij houden onder andere de modernisering van het produktie-apparaat tegen, welke met het oog op onze concurrentiepositie — vooral nu de E.E.G. in werking is getreden — niet ontbeerd kan worden.

Wij menen met deze algemene opmerkingen te moeten volstaan; richten wij thans onze aandacht op de gang van zaken in een aantal bedrijfstakken.

Het produktie-indexcijfer voor de *metaalindustrie*, dat normaliter tegen het einde van het jaar een stijging vertoont, onderging gedurende het laatste kwartaal van 1957 een vrij belangrijke daling. Het bedroeg (op basis van 1953

= 100) 127 ten opzichte van 138 in het derde kwartaal en 139 in de laatste drie maanden van 1956. In december 1957 was het reeds gezakt tot 118, waarbij men wel moet bedenken, dat december minder arbeidsdagen telt dan andere maanden. De daling was vooral het gevolg van de geringere bedrijvigheid in de verwerkende industrie, welke niet over zo vele opdrachten beschikte als de grondstoffenbedrijven. Deze laatste kunnen met haar grote orderportefeuille een, wellicht tijdelijke, stagnatie in de opdrachten vrij gemakkelijk overbruggen. In het algemeen waren zij goed bezet en de ruw-ijzer- en ruw-staalproductie was in de verslagperiode hoog. Ook de bezetting van de plaatwalsen bleef gunstig; in mindere mate was dit het geval bij de bedrijven voor gewalste stafprodukten. In sommige gieterijen, die steeds zeer gevoelig zijn geweest voor veranderingen in de opdrachten, liep de produktie vrij sterk terug. Voor zover de machine-industrie haar orders zag afnemen, is dit in de verslagperiode nog niet van grote invloed geweest op de bedrijvigheid. In het algemeen was de stemming in deze bedrijfstak bij de jaarwisseling stellig niet pessimistisch.

Bij de *scheepswerven* hield de hoge graad van bedrijvigheid onverminderd aan. De schaarste aan arbeidskrachten liep enigszins terug. Desondanks bestaat er nog een belangrijk tekort aan geschoolde werkkrachten. In de onderstaande tabel geven wij enkele cijfers met betrekking tot de onderscheiden kwartalen in 1957.

Produktie Nederlandse scheepsbouw a)
(in B.R.T.)

	1957			
	1e kwartaal	2e kwartaal	3e kwartaal	4e kwartaal
Begonnen	149.200	99.960	160.956	148.294
Tewater gelaten	92.620	138.920	88.595	149.107
Voltooid	153.200	119.208	145.075	111.784
In aanbouw einde van het kwartaal	600.642	585.841	606.615	634.314

a) Ontleend aan Lloyd's Register of Shipbuilding Returns.

De toeneming van de bedrijvigheid in de *chemische industrie* hield ook in de verslagperiode aan. In dit tijdvak bedroeg het produktie-indexcijfer (exclusief de aardolieprodukten) 136 tegen 129 in het overeenkomstige kwartaal van 1956. Vermeldenswaard is de opening van de sodafabriek te Delfzijl. In de loop van 1958 hoopt men op volle capaciteit te kunnen produceren. Voorts maken wij melding van de voorgenomen oprichting van een tweetal fabrieken van synthetische rubber.

In de *bouwbedrijven* werd de invloed van de bestedingsbeperking het sterkst ondervonden, vooral in de bedrijven die voor hun opdrachten op de Overheid zijn aangewezen. In de algemene beschouwing hebben wij reeds gewezen op het effect voor de bedrijven in de sector van de weg- en waterbouw. Hoewel het de vooropgezette bedoeling was, dat de woningbouw niet door de maatregelen ter beperking van de bestedingen zou worden getroffen, heeft men toch niet kunnen verhinderen, dat ook in deze sector gevaren gaan dreigen. Met name de particuliere woningbouw komt ernstig in het gedrang door de kapitaalschaarste, die tegen het einde van 1957 een groot vraagstuk ging vormen.

De zeer gunstige woningbouwcijfers voor 1957 hebben in feite slechts betrekking op de gereedgekomen woningen. De invloed van de financieringsmoeilijkheden is aan deze produktie nog voorbij gegaan. Anders staat het met de woningen, waarmede thans moet worden begonnen. Het

aantal in uitvoering genomen woningen nam snel af en het aantal daarvan buiten de sector van de woningwetbouw daalde zelfs zeer sterk. Dit geeft ernstig te denken voor de ontwikkeling van het aantal opleveringen in de komende twee jaar. Het is niet onmogelijk, dat deze aanvankelijk hoog zullen blijven, daar de totale capaciteit kan worden ingezet ter voltooiing van hetgeen onderhanden is. De hoge opleveringscijfers, die aldus wellicht in de naaste toekomst zullen volgen zijn echter allerm minst een reden tot tevredenheid; een daling kan niet uitblijven. Ter illustratie geven wij hieronder enkele cijfers:

Aantallen begonnen en voltooide woningen en woningen in uitvoering

	Begonnen	Voltooid	In uitvoering per einde periode
4e kwartaal 1956	24.781	22.060	94.000
3e kwartaal 1957	20.312	21.124	100.460
4e kwartaal 1957	15.849	26.159	90.113

Een en ander leidde tot onderbezetting in sommige bedrijven, hetgeen aanleiding was de „conjunctuurtoeslag” bij de lonen te laten vervallen. De reacties hierop waren aan werknemerszijde enigszins verward. Op sommige plaatsen werd gestaakt, op andere niet. De arbeidsrust werd echter verstoord, hetgeen de regelmatige produktie geenszins ten goede komt. De onderbezetting leidde er voorts toe, dat sommige particuliere bouwers tegen lage prijzen inschreven op woningwetprojecten. Ook dit kan men, de achtergrond kennende, moeilijk als een verheugende ontwikkeling beschouwen.

Ook bij de *bouwmaterialenindustrie* was de invloed van de bestedingsbeperking duidelijk merkbaar. Vooral de bedrijven, welke in sterke mate van overheidsopdrachten afhankelijk zijn, werden getroffen. Dientengevolge stegen de voorraden vrij belangrijk, doch de toeneming nam in het algemeen nog geen verontrustende vormen aan. Veeleer kan worden gesproken van een terugkeer tot meer normale verhoudingen tussen vraag en aanbod.

De *textielindustrie* heeft van de economische moeilijkheden in de laatste maanden van 1957 ruimschoots haar deel gehad. De bedrijvigheid liep hier en daar sterk terug; bij de wolbedrijven overigens meer dan in de katoensector. Dit laatste houdt verband met het feit, dat de moeilijkheden goeddeels hun oorzaak hadden op de binnenlandse markt en de wolindustrie veel meer dan de katoennijverheid op de binnenlandse afzet is aangewezen. Het indexcijfer van de produktie bedroeg in de verslagperiode 110, in het vergelijkbare tijdvak van 1956, 113.

De opdrachten aan de textielbedrijven namen vrij sterk af door verschillende oorzaken. In de eerste plaats noemen wij de afwachtende houding die de handel en de confectie-industrie hebben aangenomen, waardoor de bestellingen bij de textielindustrie lang uitbleven. Dit hield overigens mede verband met het feit, dat de handel over grote voorraden beschikte, waarvan de financiering een te groot vraagstuk dreigde te worden. Dit leidde tot drastische liquidaties van voorraden, vervroegde uitverkopen en afnemende bestellingen. Dientengevolge namen de voorraden bij de industrie wederom toe, in sommige gevallen tot het dubbele of drievoudige van het peil van einde 1956. Wellicht is ook de zachte winter een factor van betekenis geweest. Hoewel men het tegendeel wel hoort beweren,

menen wij toch, dat de minder goede bedrijfsbezetting van de textielindustrie slechts zeer ten dele haar oorzaak vindt in het consumentengedrag. De omzetten van textielgoederen in de detailhandel waren niet opvallend laag.

De bedrijvigheid in de industrie van *voedings- en genotmiddelen* was blijkens de cijfers gelijk aan die in het vergelijkbare tijdvak van 1956. Het overschot aan koelhuisboter bleef een vraagstuk, dat, naar wij vernamen, zelfs enige invloed heeft op de afzet van margarine. Een oplossing kan hier wellicht worden gevonden in een verhoging van het melkvetgehalte met een dienovereenkomstige verhoging van de prijs voor consumptiemelk. Een suggestie in deze geest werd reeds gedaan.

De gang van zaken in de bedrijven van chocolade- en suikerwerken was in de verslagperiode gunstig in verband met de seizoensdrukke, doch geeft geen aanleiding tot verdere opmerkingen.

Het tabaksverbruik beweegt zich nog steeds op een hoog peil. Enige verschuiving is waarneembaar van sigaretten naar shag-tabak. De consumptie van sigaren bleef zich gunstig ontwikkelen, met dien verstande, dat de belangstelling van het publiek verder verschoof naar de kleine sigaar.

De bedrijvigheid in de *papierindustrie* lag in de verslagperiode op een hoger peil dan in hetzelfde tijdvak van 1956. Het gemiddelde produktie-indexcijfer bedroeg voor deze tijdvakken respectievelijk 130 en 123. De stijging is voornamelijk te danken aan de hoge graad van bedrijvigheid in oktober 1957. Daarna volgde een scherpe daling. In december lag zij zelfs iets beneden het peil van december 1956.

In verband met de daling van de vraag naar verpakkingsmateriaal besloot het „Verkoopkantoor Strokarton”, waarbij 17 van de 19 *strokartonfabrieken* zijn aangesloten, voor de maand december tot een beperking van de produktie van 20 pCt. Vermeldenswaard is voorts de oprichting door de bij bovengenoemd verkoopkantoor aangesloten bedrijven van het „Research- en Adviesbureau voor Stroverwerking”, welke samenwerking op het gebied van research tot doel heeft.

Bij de *rubberindustrie* kwam aan de snelle groei van de jaren na de oorlog een einde. De bestedingsbeperking trof vooral de afzet van banden, bestemd voor vrachtauto's, welke worden gebruikt bij de aanleg van wegen- en waterbouwwerken.

In de *schoenindustrie* liep de bedrijvigheid sterk terug, hetgeen voornamelijk een gevolg is van de daling van de binnenlandse afzet. De export daarentegen gaf nog enige stijging te zien. De verminderde bedrijvigheid in deze industrie vond uiteraard haar weerslag op de *zoollederindustrie*; in de overige sectoren van de lederindustrie was slechts een bescheiden daling van de bedrijvigheid waarneembaar.

's-Gravenhage.

J. C. BOTTEMA.
A. G. TER HENNEPE.

Refereer aan annonces in „E.-S.B.”

Een gestagneerde expansie

Het aantal advertentieregels van 1 mm hoog en 1 kolom breed, dat de nationale en regionale adverteerders uit 35 branches ter aanbeveling hunner artikelen gedurende het eerste kwartaal van 1957 in de dagbladen plaatsten, was blijkens tabel I bijna 15 pCt. lager dan in het eerste kwartaal van 1956, maar nog altijd 9,3 pCt. hoger dan in de vergelijkbare periode van 1955. De daling ten opzichte van 1956 konden wij verklaren ¹⁾ uit de late Pasen — 21 en 22 april — in 1957. Aangezien de reclame-activiteit, die erop is gericht het publiek met feestdagen op zijn Paas-best te doen zijn of tot andere aankopen voor een dergelijke gelegenheid aan te sporen, ongeveer zes weken voor de feestdagen op gang komt, was dus een belangrijk deel der advertenties naar het tweede kwartaal verschoven. De cijfers omtrent het tweede kwartaal 1957 zouden, naar wij destijds betoogden, leren of de vermindering van het eerste kwartaal zou worden gecompenseerd door extra activiteit der adverteerders gedurende het tweede kwartaal.

Blijkens de jongste gegevens is dat inderdaad gebeurd, maar... met de hakken over de sloot. Over het eerste halfjaar 1957 beliep het aantal van de in aanhef bedoelde advertentieregels 194,4 mln., tegen 192,5 mln. in de eerste helft van 1956 of ongeveer 1 pCt. meer. Voor het eerst sedert een aantal jaren was er dus geen belangrijke expansie meer te constateren. Het lijkt dus gerechtvaardigd te concluderen, dat de plannen tot bestedingsbeperking, die in februari 1957 bekend zijn gemaakt; al spoedig hun invloed op de advertentie-activiteit hebben doen gelden.

TABEL I.

Advertentie-mm-regels in de dagbladen van nationale en regionale adverteerders in 35 branches, excl. radio en televisie a)
(x 100.000)

	1957	1956	1955	1954
januari	205	188	148	131
februari	219	268	212	167
maart	317	414	309	242
1e kwartaal	741	870	669	540
april	411	346	380	325
mei	440	400	332	294
juni	352	309	267	256
2e kwartaal	1.203	1.055	979	875
1e halfjaar	1.944	1.925	1.648	1.415

a) Ingezonden mededelingen door vermenigvuldiging met 2 omgerekend tot gewone advertentieregels.

Bron: Cebuco-Amsterdam.

Volgens de jongste gegevens van de Dienst Luister- en Kijkgeld van de P.T.T. registreerde men eerst, zoals uit tabel II blijkt, meer nieuwe radio- dan televisietoestellen. In het derde kwartaal daarentegen kregen televisietoestellen de overhand. De aanwas van televisietoestellen werd in het vierde kwartaal zo sterk, dat over 1957 als geheel 139.553 nieuwe televisietoestellen tegen 127.421 radio-ontvangstoestellen werden aangemeld. Hieraan zal het feit, dat een verhoging der omzetbelasting op televisietoestellen was aangekondigd, niet vreemd zijn.

¹⁾ Zie „E.-S.B.” van 27 november 1957, blz. 995.

TABEL II.

Bij de P.T.T. in 1957 geregistreerde radio- en televisietoestellen a)

Periode	Radio		Televisie	
	Totaal aantal	Aanwas per kwartaal	Totaal aantal	Aanwas per kwartaal
begin 1e kwartaal ..	2.235.052	—	99.466	—
eind 1e kwartaal ..	2.273.197	38.145	133.514	34.048
eind 2e kwartaal ..	2.300.710	27.513	159.998	26.484
eind 3e kwartaal ..	2.329.924	29.214	190.152	30.154
eind 4e kwartaal ..	2.362.473	32.549	239.019	48.867
Totale aanwas 1957		127.421		139.553

a) Bron: Dienst Luister- en Kijkgeld van de P.T.T.

Vergelijken wij de ontwikkeling van het aantal geregistreerde radio- en televisietoestellen gedurende de eerste twee kwartalen van 1957 met het aantal regels dat adverteerders in de radio- en televisiebranche gedurende deze periode hebben geplaatst, dan blijkt dit voor televisie van ca. 2 mln. in het eerste kwartaal 1957 te zijn gedaald tot ca. 1,2 mln. in het tweede kwartaal. In het eerste kwartaal werden 34.048 nieuwe toestellen geregistreerd en in het tweede 26.484. Tegen de zomer wordt de afzet wat kleiner en de adverteerders willen blijkbaar met het oog daarop wat kruis sparen voor de najaarscampagne. Merkwaardig daarbij was, dat in het eerste kwartaal elk nieuw geregistreerd televisietoestel correspondeerde met ca. 60 advertentieregels en in het tweede kwartaal met ca. 47 regels.

Naast de regelopgave voor televisietoestellen publiceert het Centraal Bureau voor Courantenpubliciteit van de Nederlandse Dagbladpers te Amsterdam aan welks kwartaaloverzicht wij de tabellen I en tabel III hebben ontleend, het regelaantal van gecombineerde advertenties voor radio- en televisie-ontvangers. Dit aantal is zo beperkt, dat het op bovenstaande vergelijking weinig invloed heeft. Wanneer men poogt na te gaan of er een verband bestaat tussen het aantal nieuw-geregistreerde radiotoestellen en het aantal advertentieregels voor radio, dan stuit men op de moeilijkheid, dat er alleen een opgave is te vinden van advertentieregels voor radio en grammofoons gecombineerd en daarnaast de bovengenoemde gecombineerde opgave voor radio en televisie. Een zuiver of benaderend regeltal voor radiotoestellen is hieruit niet af te leiden.

TABEL III.

*Radio en televisie
Advertentie-mm-regels in de dagbladen van nationale en regionale adverteerders*

1957	1e kwartaal		2e kwartaal	
	advert.	Ingez. Med.	advert.	Ingez. Med.
radio en gramm.	1.261.200	158.500	1.596.000	1.900
televisie	2.000.300	16.900	1.249.500	11.900
radio en televisie	94.300	37.300	21.200	800
bandrecorders en grammofoons	534.200	3.000	194.900	2.100
totaal	3.890.000	215.750	3.061.600	16.700

Bron: Cebuco-Amsterdam.

We kunnen uit tabel III alleen concluderen, dat de vermindering van het aantal regels voor televisietoestellen de oorzaak was, dat het totaal der advertentieregels voor de branche radio, televisie, grammofoons en bandrecorders tezamen van ca. 3,8 mln. regels in het eerste kwartaal 1957 daalde tot ca. 3 mln. in het tweede kwartaal. Aan gezien het Cebuco eerst met ingang van 1957 is begonnen in zijn regeloverzichten de advertentie-activiteit van bovengenoemde branche weer te geven, kan men niet zeggen of naast de seizoensinvloed nog andere factoren zich bij die verandering hebben laten gelden.

Rotterdam.

G. DE BRUYN.

GELD- EN KAPITAALMARKT

De geldmarkt.

Als het niet overdreven was zou men kunnen zeggen, dat de banken er haast teleurgesteld over geweest moeten zijn, dat het kaspercentage met ingang van 22 februari slechts tot 5, en niet tot 6 pCt. werd verhoogd. De banken zaten nl. zodanig ruim in hun middelen dat deze 1 pCt. verhoging, die een blokkering bij De Nederlandsche Bank van ca. f. 60 mln. betekent, hen nog geenszins van het probleem verlost hoe voor de aanwezige liquiditeiten een lucratief emploi te vinden. Reeds op maandag — weekstaatsdag — 17 februari was het saldo van de handelsbanken f. 298 mln., zijnde ruim f. 100 mln. boven het bedrag van de verplichte kasreserve, die toen nog 4 pCt. van de toevertrouwde middelen bedroeg. Daarna heeft het Rijk nog f. 156 mln. aan schatkistpapier afgelost, terwijl bovendien in de verslagweek waarschijnlijk f. 175 à f. 200 mln. aan veehouders werd uitgekeerd, het enige onderdeel van het melkgarantiebeleid dat voor iedereen begrijpelijk is.

Het is onder deze omstandigheden duidelijk, dat er een overweldigende belangstelling bestond voor de op vrijdag 21 februari jl. gehouden tender, waarbij op 3-, 6- en 12- maands promessen kon worden ingeschreven. Niettemin is het resultaat een volkomen verrassing geworden.

	Bedrag	Toewijzingsdisconto	Datum en disconto vorige plaatsing 1958
3-mnd.	niets toegewezen		30/1 '58-4 $\frac{1}{2}$ pCt.
6-mnd.	f. 73,5 mln.	bijna 4 pCt.	30/1 '58-4 $\frac{3}{8}$ pCt.
12-mnd.	f. 190,9 mln.	4 $\frac{3}{8}$ pCt.	— a)

a) Jaarpromessen werden laatstelijk in maart 1956 geplaatst, en vel tegen een disconto van 1 $\frac{1}{2}$ pCt.

De Schatkist heeft dus in het geheel geen inschrijvingen op 3-maandspromessen geaccepteerd! Uit de tabel blijkt ook, dat de toewijzingsdisconto's wederom een scherpe daling hebben ondergaan. Dat voor 6-maands papier is bijv. 1/4 pCt. lager dan het disconto voor 3-maandspapier op 30 januari jl.; het bedroeg op 33 cent na 4 pCt. Door de inschrijvingsprijs fractioneel hoger te maken dan in overeenstemming zou zijn met een discountobasis van 4 pCt. hebben sommige inschrijvers zich bij de toewijzing prioriteit weten te verschaffen.

Met spanning moet nu worden afgewacht welk papier het Rijk bij een volgende gelegenheid zal aanbieden (begin maart vervalt weer ruim f. 230 mln.). Zal de Schatkist er op uit zijn de honger naar 3-maands papier te stillen, waarbij de inschrijvers uiteraard een flinke (rente)veer zouden moeten laten — het callgeld-tarief is jl. zaterdag

met 1/4 pCt. tot 3 pCt. verlaagd —; of zal van de gelegenheid gebruik worden gemaakt om schatkistbiljetten met een lange looptijd te plaatsen?

De weekstaat van De Nederlandsche Bank werd deze keer weer beheerst door de afwikkeling van de emissie Koninklijke. De goud- en deviezenvoorraad nam met f. 158 mln. toe tot f. 4.367 mln.; het aandeel hierin van goud en convertibele deviezen is gestegen van 87 tot 93 pCt. voornamelijk doordat Koninklijke de uit de emissie verkregen dollars bij De Nederlandsche Bank in ponden heeft omgewisseld. Eén van de resultaten van deze — waarschijnlijk nog niet voltooide — ruil is geweest, dat de Bank of England een aanzienlijk bedrag op haar akkoordrekening (in guldens) bij De Nederlandsche Bank vergoed heeft gekregen. Zij heeft dit blijkens een mededeling van het Ministerie van Financiën, waarin van „een buitenlandse circulatiebank” wordt gesproken, tijdelijk teruggevend gemaakt door het te beleggen in ruim f. 200 mln. schatkistpapier, dat medio maart zal vervallen. Indirect heeft de emissie Koninklijke dus tot een tijdelijke versterking van de Nederlandse schatkist bijgedragen en het proces van de rentedaling helpen versnellen.

De kapitaalmarkt.

Moesten de Nederlandse banken door de verhoging van het kaspercentage ca. f. 50 mln. extra bij de Centrale Bank gaan aanhouden, in de Verenigde Staten kwam er, door de verlaging van het kaspercentage met $\frac{1}{2}$ pCt., juist \$ 50 mln. vrij, voldoende om de banken \$ 300 mln. aan nieuwe kredieten te doen verschaffen. Zelfs deze maatregel, waarom al zo lang was geroepen, vermocht echter niet Wall Street uit haar apathische staat op te heffen. Het is in Amerika zelfs al zo ver, dat zij die er nog in geloven dat de recessie over zes maanden tot het verleden zal behoren, spottend als leden van de „Six months club” worden gedoodverfd.

In Nederland blijven de meevallende dividenddeclaraties en de hier en daar fraaie jaarverslagen weinig invloed op de koersen uitoefenen, en ook de sterk dalende tendentie van de rente komt niet in de aandelenkoersen tot uitdrukking. De doorslaggevende factoren blijven de bestedingsbeperking en de achteruitgang in de conjunctuur, die bijv. ook duidelijk blijken uit de daling der consumptie: in de Sinterklaasmaand 1957 werd volgens het C.B.S. 7 pCt. minder verbruikt dan een jaar te voren.

Uiteraard gaat de rentedaling niet aan de obligatiemarkt voorbij. Bij vele obligaties is het rendement al beneden de 5 pCt. gedaald. Zij die in oktober jl. op de 6 pCt.-obligaties van de Nationale Woningbouwlening hebben ingeschreven, zien hun patriotisme thans reeds met een agio van ruim 7 pCt. beloond. Er doen hardnekkige geruchten de ronde, dat de Nederlandse Spoorwegen de uitgifte van een 5 pCt. lening zou overwegen, met als bijzonderheid dat deze gedurende de gehele looptijd van 30 jaar niet vervroegd afgelost zou kunnen worden. In de financiële pers werd de aandacht weer gevestigd op het experiment van de gemeente Beek en Donk, die het delicate punt van de vervroegde aflossing omzeilde, door in 1951 een lening te emitteren, waarvan de rentevoet elke 5 jaar voor herziening door B. en W. in aanmerking komt, zij het dat een minimum van 3 $\frac{1}{2}$ en een maximum van 5 pCt. van toepassing is.

Typend voor de huidige constellatie ter beurze — weinig belangstelling voor aandelen, veel voor obligaties — is, dat in vele beursoverzichten weer de aandacht gevestigd

wordt op de schapen met vijf poten die converteerbare obligaties worden genoemd. Dat de belangstelling voor obligaties nog steeds in aanzienlijke mate ten koste van de spaarbanken gaat, blijkt uit het feit dat bij de algemene spaarbanken in januari 1958 f. 3,5 mln. meer werd opgevraagd dan ingelegd. Vorig jaar was er een positief spaarverschil van f. 13,7 mln.

Aand. indexcijfers	A.N.P.-C.B.S. (1953 = 100)	7 febr. 1958	14 febr. 1958	21 febr. 1958
Algemeen		181	175	176
Internat. concerns		257	250	247
Industrie		137	135	135
Scheepvaart		125	122	122
Banken		113	113	109
Indon. aand.		68	66	66

Aandelen

Kon. Petroleum	f. 152,—	f. 147,60	f. 144,80
Unilever	347½	341¼	338
Philips	250	245	248½
A.K.U.	160½	152½	150½
Kon. N. Hoogovens	275	264	272
Van Gelder Zn.	185	181	176
H.A.L.	145	140	141
Amsterd. Bank	210½	199½*	198½
H.V.A.	87¼	80½	83¼

Staatsfondsen

2½ pCt. N.W.S.	61	59½	60½
3½ pCt. 1947	85½	85½	86½
3½ pCt. 1955 I	84	84½	85%
3 pCt. Grootboek 1946	83%	84%	85%
3 pCt. Dollarlening	90%	90	91

Diverse obligaties

3½ pCt. Gem. R'dam 1937 VI ...	87%	88%	89½
3½ pCt. Bk.v.Ned.Gem.1954 II/III	81¼	82	83
3½ pCt. Nederl. Spoorwegen	90½	89	87
3½ pCt. Philips 1948	90½	90½	90%
3½ pCt. Westl. Hyp. Bank	80½	82½	81
6 pCt. Nat. Woningb.len. 1957	106¼	107	107½

New York

Aandelenkoersgemiddelde			
Dow Jones Industrials	449	444	440

*) .ex div.

M. P. GANS.

RECENTE PUBLIKATIES

Prof. S. Korteweg en Prof. Dr. F. A. G. Keesing: Het moderne geldwezen. Zevende herziene druk. N.V. Noord-Hollandsche Uitgevers Mij., Amsterdam 1957, 547 blz., f. 17,50.

Het boek van Korteweg en Keesing is zo langzamerhand een begrip geworden. Sedert 1945 beleefde het zeven drukken. De jongste editie is weer op vele punten bijgewerkt, opnieuw gerangschikt, of herschreven. Nieuwe paragrafen over de betalingsbalansstatistiek en de ontwikkeling van het geldstelsel in Nederland en België, het geschiedkundig verloop der geldtheoretische belangstelling, het wezen en de hoogte van de interest en over de theorie van het monetaire evenwicht, alsmede een schematisch overzicht der geldwaardetheorieën zijn ingevoegd. Door de onverflauwde activiteit der auteurs blijft dit werk steeds bij. Het wordt zo langzamerhand echter wel erg dik, hetgeen enige weerstand om het te bestuderen in de hand kan werken.

Prof. Dr. G. Gonggrijp: Schets ener economische geschiedenis van Indonesië. Vierde druk. De Erven F. Bohn N.V., Haarlem 1957, 239 blz., f. 7,50.

De eerste drie edities van dit bekende boek verschenen onder de titel „Schets ener economische geschiedenis van Nederlands-Indië”. Als reden voor de naamsverandering vermeldt de schrijver, dat het boek is aangevuld met een hoofdstuk over de periode na de Japanse invasie. De gegevens over de periode van de Japanse bezetting zijn summier. Uitvoeriger is de auteur in de beschrijving van de na-oorlogse economische toestand. Het cijfermateriaal is over het algemeen bij tot eind 1955.

Vereniging van Systeembouwers: Vijf vragen over systeem-bouw. 's-Gravenhage 1957, 32 blz.

In deze goed verzorgde, geïllustreerde brochure wordt kort en helder uiteengezet wat onder systeembouw wordt verstaan en wat het doel ervan is. Gewezen wordt op het wisselend overheidsbeleid met betrekking tot de systeembouw. De brochure bevat een overzicht van de sedert 1947 door de systeembouw geleverde bijdrage in de woningproductie. Betoogd wordt, dat het onder bepaalde voorwaarden mogelijk is 20.000 systeemwoningen per jaar te leveren.

Schweizerische Nationalbank: Das schweizerische Bankwesen im Jahre 1956. Mitteilungen der volkswirtschaftlichen und statistischen Abteilung der Schweizerischen Nationalbank. Heft 41. Orell Füssli Verlag, Zürich 1957, 267 blz., Zw.fr. 5.

Dit jaaroverzicht van het Zwitserse bankwezen omvat de volgende categorieën financiële instellingen: Kantonalbanken, Grossbanken, Lokalbanken (w.o. Bodenkreditbanken), Sparkassen, Darlehenskassen (omvattende 2 centrales van onderlinge kredietbanken, waarbij aangesloten 1.024 Raiffeisenbanken en 13 onderlinge kredietbanken). Gesplitst naar de afzonderlijke categorieën wordt de ontwikkeling in 1956, vergeleken met voorgaande jaren, geschetst van: de balansposten, de liquiditeit en de verlies-winstrekening. Speciale aandacht is besteed aan het sparen via het bankwezen en aan de hypothecaire kredieten, waarin de Kantonalbanken, Lokalbanken en Sparkassen een grote rol spelen. Na de tekst volgen 160 bladzijden met statistieken.

Economisch Instituut voor de Middenstand: Produktiviteitsbevordering in de detailhandel in levensmiddelen. Serie produktiviteitsonderzoekingen in distributie en ambacht, no. 3, 's-Gravenhage 1957, 208 blz., f. 5,—.

Deze publikatie is één van de resultaten van een reeks van onderzoekingen, die onder toezicht van de „Coördinatie-Commissie voor Produktiviteitsonderzoekingen in de distributie en het ambacht” worden verricht. Het onderzoek is uitgevoerd door de economische afdeling van Bakkenist, Spits & Co. Op systematische wijze wordt een tiental vraagstukken behandeld waarvan een door-dachte opzet en uitvoering, zoals die hier helder zijn uiteengezet, veel kan bijdragen tot verhoging van de produktiviteit. De beschreven vraagstukken zijn: het voorverpakken, de inrichting van winkel en magazijn, de voorraden, het assortiment, de zgn. lekkage, de retouremballage en de uitbreng. Van een tweetal hoofdstukken van dit rapport is nog een vereenvoudigde uitgave verschenen, onder de titel „Voorraad en assortiment”.